

DESAPRENENT

Una mirada feminista a l'etapa secundària

DESAPRESENT

Una mirada feminista a l'etapa secundària

Edició i correcció
Ajuntament de Barcelona – Districte de l'Eixample
Març 2019

Coordinada per
Coeducació SCCL

Elaborada per
Coeducació SCCL [Aida Rivas Moreno, Anna Carreras Port, Alba González Castellví]
Candela SCCL [Xavi Cela Bertran, Marta Sales Romero]

Disseny gràfic i il·lustracions
Maria Romero García

En qualsevol explotació de l'obra autoritzada per la llicència es farà constar l'autoria.

PRESENTACIÓ

Al Districte de l'Eixample apostem per un societat lliure de violències masclistes i LGTBIfòbiques, on les nostres identitats i les nostres relacions no estiguin marcades per prejudicis i estereotips. Creiem que per combatre el sexisme, el masclisme i la LGTBIfòbia, i promoure conductes igualitàries en la nostra societat, ens cal dotar-nos d'eines de transformació social. I l'educació és l'eina transformadora més potent i a llarg termini que tenim. Per això és necessari aplicar-hi la perspectiva de gènere i apostar per la coeducació, perquè és la mirada que ens permet *des-aprendre* moltes premisses que se'ns han ensenyat com a innates o naturals.

Desenvolupar en el nostre jovent una mirada crítica, capaç de qüestionar-se creences, de revisar-ne actituds, i de deconstruir aprenentatges, és una prioritat en tots els àmbits, però sobretot en el terreny de l'educació afectivo-sexual. Per això hem volgut dur a terme un treball amb

professionals de la coeducació que compten amb anys de trajectòria a les aules, que treballen aplicant una metodologia participativa i activa, creant espais de confiança per al jovent i el professorat, i amb una escolta activa i sense judicis. Amb aquest treball continuat han orientat l'alumnat en el camí de l'autoconeixement i l'aprenentatge respecte el gènere i la sexualitat, i han compartit eines amb un professorat que l'acompanya en el seu creixement.

És per tot això que, després d'anys de feina, creiem necessari bolcar aquesta experiència en un format accessible. El resultat és aquesta guia que, de forma sintètica i clara, combinant part teòrica amb exercicis pràctics, i proveint de recursos i bibliografia més extensa per a poder aprofundir, pretén ser útil per a totes aquelles persones que destinen el seu temps a acompanyar adolescents i joves perquè creixin lliures i crítics.

Volem agrair al professorat i l'alumnat que treballa per incloure el feminisme i l'educació afectiusexual a les aules, i especialment als centres educatius Poeta Maragall i Fort Pius per la implicació en el projecte que ha donat lloc a les reflexions que aquí presentem.

Volem posar en valor també la col·laboració, la cooperació i la creació de coneixement compartit entre els centres educatius i les dues entitats, gracies a les quals ha sorgit aquesta proposta pedagògica.

I moltíssimes gràcies també a les noies i nois de l'Escola de Circ de l'Ateneu de Nou Barris i les ballarines Olga Lladó, Ariadna Peya i Haley Diallo per deixar-se dibuixar.

ÍNDEX

1.	Pròleg i funcionament de la guia	01
2.	L'etapa vital i educativa: adolescència i institut	06
3.	El sistema sexe-gènere: estereotips i mandats de gènere	14
4.	La coeducació: la transversalitat del gènere	21
5.	Revisió personal i expectatives: el professorat com a model	28
6.	El traspàs dels continguts	33
7.	Les violències masclistes: cap a les nenes-noies-dones i cap al col·lectiu LGTBI	38
8.	Educació afectivosexual: l'assignatura pendent	47
9.	Què hi diu, el jovent?	54
10.	Glossari	61
11.	Recursos	65
12.	Bibliografia i materials web	72

PRÒLEG I FUNCIONAMENT DE LA GUIA

La guia que tens a les mans ha estat fruit de la col·laboració de les cooperatives Coeducació i Candela. Neix del projecte “Formació en coeducació per al foment de conductes igualitàries i respectuoses” impulsat i finançat pel Districte de l'Eixample de l'Ajuntament de Barcelona i desplegat per les dues cooperatives als instituts de secundària i batxillerat Fort Pius i Poeta Maragall.

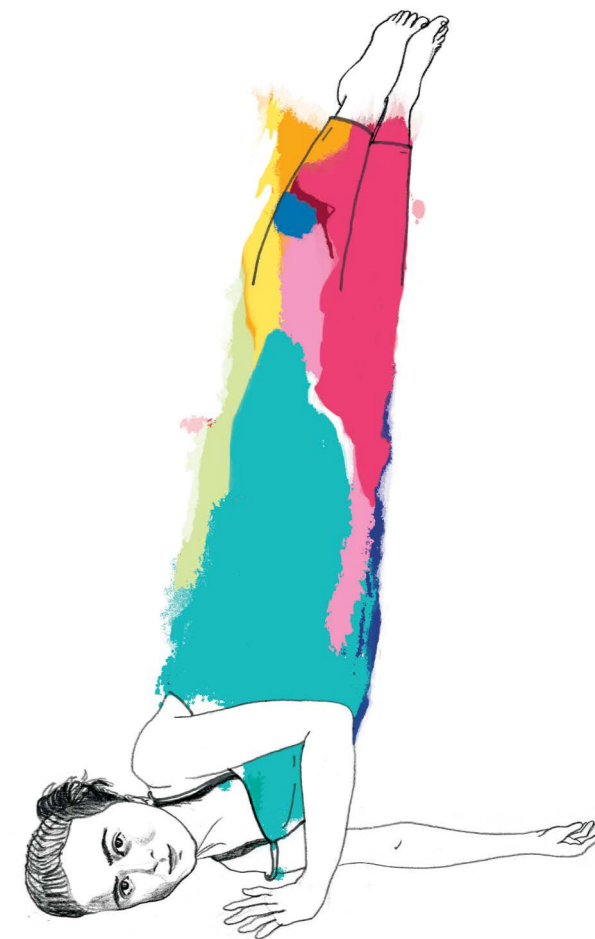
Aquesta guia pretén ser una eina de suport per al professorat de secundària de cara a poder incorporar la coeducació al seu dia a dia professional. Està dividida per seccions temàtiques amb la idea de facilitar-ne la lectura. La majoria de capítols presenten la mateixa estructura; una part teòrica que emmarca les activitats, i una segona part amb actuacions pràctiques. Malgrat aquesta divisió, tots els capítols estan relacionats i us recomanem llegir-la sencera per tenir-ne una visió de conjunt. Es tracta de crear una mirada holística i transversal de la coeducació als instituts.

Cada secció presenta un parell d'activitats, que estan pensades per ser facilitades per una persona adulta i es poden desenvolupar a l'aula i al claustre. Les propostes d'activitats comporten un cert grau d'exposició; per això, és important que ens cuidem i que cada persona decideixi arribar fins on se senti còmode. Malgrat això, la temàtica que s'hi treballa ens pot remoure i afectar personalment. Per això recomanem crear un espai de seguretat, vetllant perquè tothom se senti escoltat i respectat, una escolta activa i atenta, una actitud de curiositat lliure de judicis i un reconeixement de les relacions de poder que pugui haver-hi.

El propòsit d'aquesta guia és donar un marc des del qual partir, per poder incorporar la perspectiva de gènere i la coeducació al nostre centre. No pretenem aprofundir en les temàtiques esmentades i, per això, facilitem al final de la guia un seguit de recursos que tracten específicament molts dels temes apuntats. Com veureu, molts dels diferents

recursos apuntats es poden vincular a diferents capítols de la guia; la llegenda de colors permet relacionar els diferents recursos amb els capítols i els continguts. Al final de la guia trobareu també un glossari amb la definició d'alguns dels conceptes principals definits. Hem escollit les idees que considerem més importants a l'hora de situar-nos en el marc conceptual que proposem.

Aquesta guia és una invitació a aquells que participen en els centres educatius de secundària a posar-se en joc, a ser més lliures i a apostar per una mirada crítica per poder acompanyar el jovent a poder-ho fer també. Les dinàmiques proposades, així com les possibles resistències que es poden trobar en les diferents activitats, són un recull de les experiències que Coeducació i Candela hem tingut al llarg de la nostra experiència sensibilitzant l'àmbit educatiu en matèria de gènere.

El cercle del sí

Activitats per trencar el gel

Aquesta és una activitat destinada a trencar el gel. Abans de treballar qualsevol assumpte important que es refereix a les nostres experiències i ens demana remoure'ns, és important poder deixar fora de la sessió l'energia amb la qual venim i intentar crear una energia pròpia del grup en aquell precís moment. Malgrat que és una activitat per “despertar-nos”, també podem anar introduint la temàtica amb l'explicació.

Descripció

Ens posem drets i en rotllana. Cada persona té el seu lloc i es tracta d'intercanviar-se el lloc amb una altra persona. Ho farem a través de la mirada. Jo miro una persona, m'asseguro que aquesta persona em mira, i llavors ens intercanviem el lloc creuant el cercle que hem format. És imprescindible que la persona em miri i que es vulgui canviar amb mi; no podem obligar ningú a creuar-se amb nosaltres ni ignorar que m'està mirant, per això li diem “el cercle del sí”. Els canvis es faran alhora, amb cura de no xocar al centre del cercle. El joc s'acaba quan la persona que facilita ho consideri oportú. Es recomana observar qui es canvia amb qui, qui no mira, qui es queixa que no és mirada o mirat, etcètera. Tota aquesta informació és valuosa per veure possibles dinàmiques personals i de grup.

Públic destinatari Professorat i alumnat.

Objectius Trencar el gel.
Activar la mirada atenta.
Fomentar el respecte i l'escolta.
Posar el cos en moviment.

Paraules clau Mirada, cercle, trencar el gel, escolta

ACTIVITAT

Que el vent vingui i s'endugui...

Activitats de cohesió de grup

Aquesta és una activitat de cohesió de grup. Aquestes activitats són necessàries per crear un espai de seguretat i complicitat on poder expressar el que pensem i el que ens passa amb confiança i cura. És una activitat que ens permet fer aquest treball de cohesió, i, alhora, també podem anar introduint la temàtica que calgui treballar. Ens podem trobar amb resistències per l'exposició que pot arribar a suposar; per tant, hem de cuidar el grup. També ens aporta una visió de qui necessita ser al centre i compartir el que li passa.

Descripció

Fem un cercle amb cadires i tothom, excepte la persona que facilita el joc, s'asseu. La persona que faciliti començarà el joc, al centre del cercle: haurà de dir alguna cosa que sigui veritat per ella i, si les persones que estan assegudes ho comparteixen, es poden moure per agafar una cadira diferent. La persona del centre haurà de trobar una cadira lliure per seure-hi. És important remarcar que la persona que és al centre ha de dir la veritat però les persones del cercle poden mentir; poden no moure's.

Públic destinatari Professorat i alumnat.

Exemple

Imaginem que la persona del centre porta unes sabates blaves; en aquest cas dirà: “que el vent vingui i s'endugui les persones que portin sabates blaves”. Totes les persones del cercle que portin sabates blaves es poden aixecar i buscar una altra cadira i la persona del centre també ha de trobar-ne una. Si la persona del centre del cercle portés sabates grogues, llavors no podria dir aquesta frase de les sabates blaves perquè al centre del cercle no es pot mentir.

Per anar introduint temàtiques, podem provar de quedar-nos nosaltres al centre, sempre dient la veritat, i expressar frases que tinguin a veure amb el gènere. Algunes frases que hem fet servir nosaltres:

“Que el vent vingui i s'endugui les persones que se sentin obligades a depilar-se.”

“Que el vent vingui i s'endugui les persones a les quals costa plorar en públic.”

“Que el vent vingui i s'endugui les persones a les quals hagin dit que alguna cosa és de noies/nois...”

ACTIVITAT

CAL TENIR EN COMPTE EL SEGÜENT

Els continguts presentats en aquesta guia parteixen d'una MIRADA FEMINISTA envers l'educació i la societat, la qual cosa ens situa en una concepció de l'educació com a potencial agent de transformació social que busca l'eliminació de la discriminació per raó de sexe, de les desigualtats de gènere i de les violències masclistes. Els continguts treballats poden generar resistències i fins i tot enuig, ja que són temes que sovint tenen a veure amb la nostra experiència i necessiten una revisió personal crítica. Moltes vegades, les resistències són un pas necessari per al canvi i la transformació.

Les activitats que es presenten necessiten un marc absolut de respecte i, per tant, es recomana fer les indicacions següents abans d'exposar-les:

- Convidar a la participació lliure: no participar-hi està permès, sempre que no s'impedeixi la participació de la resta.
- Cuidar-se a una mateixa i a un mateix: l'autocura, tenir present fins a on vull arribar i fins a on vull exposar-me.
- Cuidar del grup: agafar la responsabilitat compartida de vetllar perquè el grup, i tothom dins del grup, se senti bé.
- Parlar sempre en primera persona i no per la resta: tenir cura de la privacitat de la resta de les persones i no jutjar ni opinar sobre la resta.
- Fugir de les acusacions i els debats creuats: sortir de la focalització del problema en persones concretes i intentar veure-hi més enllà.
- Ser conscients dels nostres privilegis i posar-los al servei del grup: no fer un abús de poder dins del grup.
- Adequar l'espai per democratitzar la paraula i facilitar la comunicació: la disposició de l'espai en cercle sol fomentar la participació i, alhora, ens situa en un mateix nivell de poder.

2. L'ETAPA VITAL I EDUCATIVA: ADOLESCÈNCIA I INSTITUT

Què ens ve al cap quan pensem en adolescència? Fem l'exercici: agafem qualsevol paraula i posem-hi com a complement la paraula adolescent; sexualitat, ús de les xarxes socials, relacions, estudis, etcètera. Automàticament associem la conjunció amb perill i amb la necessitat de control per part de les persones adultes. Parlar, pensar i treballar amb adolescents és fer-ho en plural, fugint dels tòpics i les respostes simples. Hi ha massa singularitats en joc per poder entendre aquest moment vital com una unitat. Aquest és el nostre punt de partida d'aquest material que tens a les mans, el qual no pretén ser un manual d'instruccions sinó més aviat un suport i una proposta per incloure la coeducació a les aules i als centres de secundària.

Malgrat que l'atenció a les adolescències de manera diferenciada —amb espais específics per a elles i ells com l'institut, el servei d'atenció a la salut, espais d'oci i socialització, etcètera— és quelcom força recent històricament, veient sèries, anuncis i pel·lícules podríem dir que l'adolescència està de moda. Les persones adolescents són tractades com a consumidores i com a objectes de consum al mateix temps. I aquí apareix una contradicció interessant per reflexionar-hi: l'adolescència —i sobretot la joventut— genera atracció i rebuig alhora. És una edat tan “desitjada” com estigmatitzada.

Sobre aquest moment de la vida se n'han dit moltes coses; en l'àmbit biològic (pubertat, canvis en el cos, etcètera), psicològic (construcció de la identitat, subjectivització, necessitat d'intimitat, dols respecte a l'etapa infantil, etcètera), educatiu (rol docent, vincle, aprenentatge significatiu, esperit crític, motivació, etcètera) i antropològic (construcció cultural de la transició entre infància i vida adulta, ritus de pas, desigualtats de gènere, etcètera). Conèixer tots aquests corrents de pensament és important per fer-nos preguntes que surtin del reduccionisme i les receptes màgiques. Ara bé, l'objectiu d'aquest text no és fer un repàs de tots ells, sinó proposar algunes idees que ens serveixin per mirar les persones adolescents —i no tant l'adolescència— i per incorporar algunes de les aportacions dels feminismes en el camp educatiu.

El primer pas serà conèixer o prendre consciència d'algunes de les idees estereotipades, simplistes —o fins i tot contradictòries entre elles—, que circulen sobre l'adolescència i que situen aquesta edat a cavall entre el risc i la desconfiança. Moltes vegades, aquest és un punt de partida que, de manera més o menys conscient, condiona la manera com ens relacionarem amb les adolescents.

Parem atenció un moment a l'etimologia de la paraula. Sovint la paraula *adolescència* ens sona al terme castellà *adolescer* i al risc de dolença, però la seva arrel etimològica ens parla d'una etapa de creixement, novetat i canvi. Aquesta mirada negativa cap a la paraula il·lustra una construcció cultural plena d'estereotips que cal, com a mínim, posar en qüestió. Això ens passa, entre altres coses, perquè és un espai cronològic d'incertesa, tant per a elles, com per a nosaltres, les persones que hi treballem a prop. La indefinició i la vulnerabilitat són altres adjectius que ens parlen d'aquest període. No hem d'oblidar que és un moment de dol respecte a la infància (respecte al cos infantil, la família infantil i la identitat infantil, en definitiva) i de molts canvis en molt poc temps. A les persones adultes sovint ens costa saber quan ens hem de dirigir a la seva part infantil i quan hem de fer-ho a la seva part adulta, i això ens porta molts maldecaps, sobretot quan responem amb el contrari del que ens demanen, és a dir, negant la seva part infantil o la seva part adulta. Quan aquesta incertesa —o de vegades, fins i tot, incomprensió— la transformem en por, tenim ganes de controlar, de protegir, de dir el que han de fer o d'alliçonar, i això pot fer-nos menystenir algunes de les oportunitats que ens ofereixen les persones adolescents.

Per contribuir a superar aquesta mirada *negativitzadora* de l'adolescència, volem començar aquesta guia anomenant algunes de les virtuts d'aquestes edats, les quals juguen a favor

a l'hora d'incloure la coeducació a l'etapa secundària. Una de les característiques d'aquest moment vital és l'espontaneïtat —diuen el que pensen o tenen menys filtre que les persones adultes— i la capacitat d'absorció de noves idees i valors. Pensem: Quantes identitats vam tenir durant l'adolescència? Recordem la intensitat amb què ens sentíem identificats/ades amb una d'elles? Recordem com de fàcil era passar d'una a una altra? Quant ens duraven? Això és reflex de la plasticitat del moment adolescent, de la necessitat d'experimentació i de la importància de tenir referents a partir dels quals construir aquesta identitat. Quan parlem de coeducació en l'adolescència com a forma de prevenció de les violències masclistes, aquestes dues característiques —la plasticitat i l'espontaneïtat— presenten moltes potencialitats.

Un dels problemes actuals és que ningú no es considera masclista i, en canvi, les dades de feminicidis o les expressions masclistes de tot tipus no desapareixen. Això ocorre perquè moltes vegades hi ha una distància molt gran entre el que diem i el que fem o sentim. I no ens enganyem, això ens passa tant a les persones adultes com a les adolescents. De totes maneres, la transparència i la necessitat de fer-se preguntes per anar construint una identitat durant aquestes edats és una oportunitat que ens permetrà mantenir debats i dur a terme activitats grupals molt més riques i que apel·lin a l'emoció. És des d'aquí i no des de les idees que podrem transformar les maneres de relacionar-

nos. Posem un exemple paradigmàtic i que té a veure amb com aprenem a relacionar-nos: les gelosies. Construir el discurs que les gelosies i el model d'amor romàntic legitimen la violència psicològica i el control ens servirà de ben poc si no ho portem a l'emoció i a veure com això ens travessa. És molt important que apareguin aquestes maneres de viure les coses de manera contradictòria per no quedar-nos en el que és “políticament correcte”, perquè serà a partir d'aquí que començarem a fer prevenció de veritat. Per què sentim gelosies? Què fem quan les sentim? Com les gestionem? Com en podem parlar?

Segurament, parlant amb el jovent, apareixen estereotips, mites i rols de gènere de manera més nítida, i això ens farà més fàcil parlar-ne, buscar maneres de canviar, posar en dubte o construir nous models. Que apareguin comentaris o actituds masclistes o LGTBI-fòbiques no vol dir que hi hagi més discriminacions en aquestes edats; vol dir que són més fàcils d'identificar i canviar, i això passa perquè no estan arrelades. Entre altres coses, i com dèiem, per la plasticitat que presenta aquest moment vital, només superat per la infància en aquest sentit. Aprofitem aquesta particularitat per treballar i parlar de temes —com els que proposem en aquesta guia— obertament. Aprofitem també que és una edat en la qual la justícia i la injustícia són sensacions que es viuen a flor de pell perquè es preguntin què senten que és just i què no.

Un altre valor molt positiu de l'adolescència és la importància

dels vincles que es creen amb persones de la mateixa edat, el que moltes vegades s'ha simplificat amb l'etiqueta de *grup d'iguals* (malauradament no podem parlar sempre d'iguals en termes de poder, però sí en termes d'edat cronològica). Si pensem com era d'important assemblar-nos a un amic o una amiga quan érem adolescents, podem veure les possibilitats pedagògiques que té això a l'hora d'encomanar valors de justícia i equitat. Moltes vegades veiem només la part negativa d'aquesta capacitat de contagi i no ho aprofitem com a eina de canvi. El vincle, en aquest cas amb les iguals, és una matèria primera plena de possibilitats a l'hora de transformar el món en què vivim.

Un altra idea important és que el jovent ens fa de mirall dels valors imperants en el món adult. Són com esponges de tot allò que tenen al seu voltant; això passa sobretot amb les iguals però també amb les seves referents adultes (professorat, família, etcètera). No és casualitat que moltes vegades es parli de l'adolescència com un segon naixement. En aquest sentit, gran part de la manera com pensen i actuen la treuen del món adult, i és que no oblidem que les sèries o les pel·lícules que veuen, o la música que escolten, no estan fetes per adolescents, són persones adultes qui les creen. Això vol dir que ens fan de mirall del món, tal com els ho estem mostrant i explicant. En l'àmbit de l'aprenentatge del gènere (o socialització de gènere), això és una oportunitat i ens permet entendre la societat en la qual vivim: Quins valors imperen? Què es valora d'una persona?

Què vol dir ser home o dona? Etcètera. Aquest mirall és molt valuós, perquè ens obligarà o ens convidarà a revisar com ens relacionem nosaltres, les persones adultes, amb el gènere (comentaris, actituds, expectatives diferenciades, etcètera) si volem transmetre l'equitat com a pràctica i no com a discurs. L'aprenentatge és significatiu, i això vol dir que infants i joves aprenen el gènere a partir del que viuen i veuen, i no només a partir del que els diem. Això farà que el professorat hàgim de revisar què transmetem inconscientment a l'aula en clau de gènere, per veure si és coherent amb la idea d'equitat que volem treballar. I aquesta idea, com veureu, serà fonamental durant tota la guia.

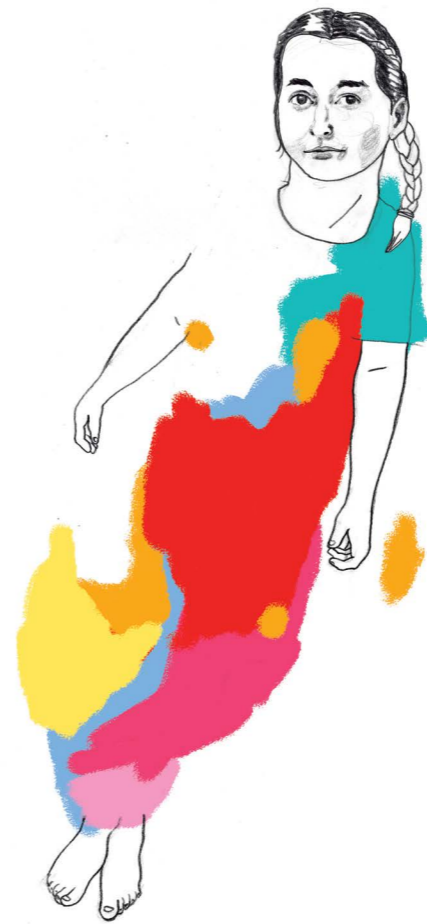
Finalment, hi ha una idea clara per treballar amb joves, és una edat en la qual es necessiten espais propis i diferenciats respecte al món adult, i això és cabdal si volem treballar temes com les relacions o la sexoafectivitat. A vegades, les persones adultes veiem això com un problema; les famílies, sense anar més lluny, es queixen que “ja no explica res”, “només vol estar amb les seves amigues i amics”, etcètera. Aquestes expressions exemplifiquen com de vegades entenem aquesta demanda d'espai com un problema, i no com el que realment és, una mostra de salut en aquestes edats. Per treballar la coeducació amb l'etapa de secundària, caldrà que integrem aquesta necessitat en la nostra manera de fer. No es tracta de desaparèixer, sinó de jugar amb la distància, que sàpiguen que som allà si ens necessiten, però

que puguin tenir espais sense la mirada de les persones adultes. Això ho podem treballar a partir de quelcom tan senzill com pot ser fer activitats en petits grups i després fer-ne la posada en comú, amb tallers d'entitats de fora del centre on no hi siguem presents o amb sortides fora del centre.

CAL TENIR EN COMPTE EL SEGÜENT

Per treballar la coeducació amb adolescents hem de tenir en compte diverses coses:

- No jutjar, i escoltar molt per entendre les diferències. És un bon antídote per no homogeneïtzar les i els adolescents amb missatges que negativitzen l'adolescència i la redueixen a tòpics (“els adolescents d'ara són més masclistes”, “són uns/unes inconscients”, etcètera).
- Aprofitem les potencialitats per treballar amb aquestes edats: espontaneïtat, plasticitat, relació amb els iguals, època de construcció de la identitat i creació d'espais de socialització sense persones adultes (o amb aquestes a certa distància).
- Plantegem-nos quins referents en termes de gènere som per a les i els adolescents. El primer pas és revisar el nostre adultisme i el masclisme apresos.

ADOLESCENTS COM A SUBJECTES DE DRET

La Llei dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència 14/2010 aprovada pel Parlament de Catalunya (juntament amb altres legislacions vigents en l'àmbit espanyol i mundial) té com a objectiu atendre, protegir i promocionar el benestar personal i social d'infants i adolescents, i garantir l'exercici dels seus drets i responsabilitats. Això inclou la prevenció i protecció davant de qualsevol tipus de violència, masclista i LGTBI-fòbica, en l'àmbit familiar, abusos sexuals contra la infància, assetjament i ciberassetjament i violència contra la infància amb diversitat funcional.

Totes i tots hem estat adolescents..., però a vegades se'ns oblida!

Activitat de revisió personal

Aquesta és una activitat que pretén generar un espai amb la resta del professorat en el qual recordar i pensar sobre la nostra adolescència. Sovint se'ns oblida com va ser aquesta etapa per a nosaltres i això dificulta la nostra tasca a l'hora d'acompanyar aquest moment vital com a educadores.

Descripció

L'activitat consisteix a respondre un breu qüestionari individual sobre com va ser la nostra adolescència. Després es pot compartir grupalment en grups de tres o quatre persones. Podem posar música tranquil·la per acompanyar la primera part de la dinàmica (individual).

Exemples

Posem, tot seguit, alguns exemples de preguntes per facilitar l'elaboració del qüestionari:

- Com va ser la teva adolescència?
- Quins valors, espais i vincles van ser importants per a tu?
- Rebies missatges diferents pel fet de ser un noi o una noia?
- Quins eren els teus o les teves referents?
- Recordes alguna discriminació pel fet de ser noi o noia (feminitat o masculinitat no normativa), per la teva identitat de gènere o la teva preferència sexual?

- Qui et va parlar de sexualitat per primera vegada?
- Quines idees sobre la sexoafectivitat vas rebre?
- Quins valors s'han mantingut i quins han canviat respecte a l'actualitat?

Públic destinatari Professorat.

Objectius

- Revisar i recordar la pròpia socialització de gènere.
- Entendre el moment de l'adolescència segons l'experiència pròpia.
- Generar un espai d'intercanvi amb la resta de l'equip docent.

Paraules clau Mirada, cercle, trencar el gel, escolta

ACTIVITAT

Saviesa adolescent

Activitat per fer a l'espai de tutoria

És una activitat ideal per fer durant les primeres tutories del curs, serveix per conèixer-nos una mica més i per intercanviar experiències.

Descripció

Presentem l'activitat de la "Saviesa adolescent" dient que són elles i ells qui més en saben d'aquest moment i que volem que ens ho expliquin. Demanem als i les alumnes que agafin una nota adhesiva de cada color. En una hi han d'escriure la cosa que més els agrada d'aquesta edat que tenen, i a la nota de l'altre color, aquella cosa que menys els agrada de l'adolescència. Quan ho hagin escrit, es barregen i es tornen a repartir. Cada persona llegirà dues notes adhesives d'una altra persona anònima del grup. Farem dues rodes: una amb el que més els agrada i una altra amb el que menys. (Si es prefereix, també es pot penjar en algun lloc.) Tot seguit, podem obrir un espai de debat i de diàleg.

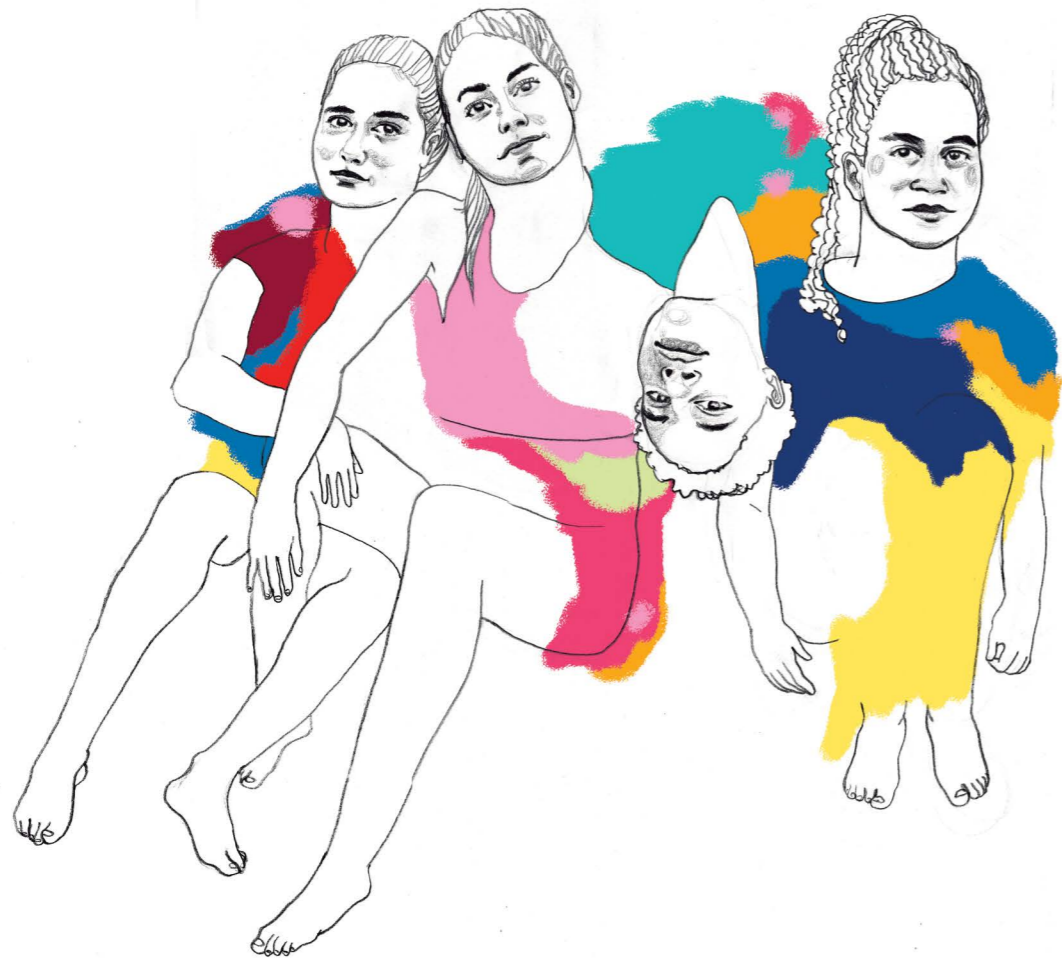
Públic destinatari Alumnat i professorat.

Objectius

- Treballar l'escolta activa.
- Entendre el moment de l'adolescència segons l'experiència pròpia.
- Generar un espai d'intercanvi i confiança amb l'alumnat.

Paraules clau Adolescències, perspectiva de gènere, revisió personal

ACTIVITAT

3. EI SISTEMA SEXE-GÈNERE: ESTEREOTIPS I MANDATS DE GÈNERE

- ¿Es niña o niño?

- Creo que aún es temprano para imponerle un papel en la vida.

(Monty Python, 'El sentido de la vida: el milagro del nacimiento')

Aquesta escena dels còmics anglesos Monty Python ens apropa a la qüestió del gènere d'una manera directa i simple. Totes les persones hem enunciat aquesta pregunta en algun moment de les nostres vides i, alhora, ens hem afanyat a respondre-la sense cap mena de dubte del que estàvem responnent. Però què vol dir ser nena o nen? Per què i per a què necessitem fer aquesta pregunta? Com és de rellevant tenir aquesta informació? Què ens ve al cap quan en tenim la resposta?

El fet de ser nena o nen en la nostra societat significa moltes coses. Significa que només pots ser una de les dues opcions, significa que una és la contrària de l'altra (sexisme) i significa que una és millor que l'altra. A més a més, quan preguntem si una criatura és nena o nen, o quan la identifiquem amb una cosa o l'altra, li estem atorgant una sèrie de característiques pròpies del nostre context. D'aquesta manera, anem aprenent que unes coses són de nen i d'altres són de nena, i que aquestes categories no les podem triar, ni les podem modificar, ni, encara menys, trencar. Totes aquestes afirmacions es fan passar a través d'aquestes dues categories, aparentment tan neutrals.

Aquestes idees, consensuades socialment, prenen coherència en un sistema que anomenem *sistema sexe-gènere*.

El sistema sexe-gènere és una eina d'anàlisi proporcionada pel feminisme per posar llum sobre la desigualtat de gènere. És el sistema de creences que organitza i jerarquitzava les persones en funció del seu gènere tenint en compte només dues possibilitats (home-dona). Aquest gènere se'ns adscriu partint d'una lectura binària dels cossos que determina el sexe de les persones (mascle-femella) i pressuposa una correspondència entre aquests cossos i les identitats de gènere (cisgènere: mascle-home; femella-dona). El sistema integra una relació de desigualtat en la qual el gènere masculí té més poder que el femení (masclisme). Aquest sistema també pressuposa un desig sexual heterosexual que obvia qualsevol altre opció (norma heterosexual-heteronormativitat). Com qualsevol sistema normatiu, exclou i discrimina les experiències que no s'ajusten a la norma. Aquest sistema genera un marc que determina "què" i "com" hem de ser, fer i sentir.

Així doncs, un cop hem anomenat la criatura com a nena o nen, comencen a funcionar els mandats propis de cada etiqueta i les expectatives associades: si ets un nen hauràs de ser mogut, valent, jugar a futbol, no plorar...; i si ets una nena hauràs de ser tranquil·la, bonica, saber cuidar, obeir, escoltar, saber ballar... I molts més missatges que la majoria tenim al cap. Quan arribem a l'etapa de l'adolescència, aquest aprenentatge ja està consolidat, però obrim les etiquetes per donar cabuda a nous missatges que prenen rellevància en aquesta etapa vital. I, així, anem obrint les categories per afegir noves etiquetes i cobrir els diferents moments pels quals pressuposem que tothom ha de passar. Perquè els mandats de gènere no s'aturen mai, sinó que van canviant adequant-se a l'etapa que ens toca viure. Alhora, aquests mandats interseccionen amb altres eixos de desigualtat com ara la raça, la classe o les capacitats, i així les categories van agafant nous matisos o modificant-se en funció d'aquesta interseccionalitat.

Aquestes expectatives que es basen en els estereotips de gènere les denominem *masculinitats hegemòniques* i *feminitats hegemòniques*. Els discursos hegemònics són aquells que gaudeixen de més poder en un context determinat i, per tant, són els que estan més estesos. El consens al voltant d'aquests estereotips s'explica, en part, per la integració d'aquests missatges que ens arriben des que naixem per múltiples vies i agents. Podem identificar alguns dels agents emissors

d'aquests discursos: la família, l'escola, el barri, els mitjans de comunicació, la publicitat, el grup d'iguals, les xarxes socials i internet són els més presents en el nostre imaginari. Malgrat això, hi ha infinites possibilitats de viure la masculinitat i la feminitat, i, així, l'adjectiu *hegemònic* ens permet visibilitzar que no és l'única manera d'entendre aquestes categories. Perquè... hi ha alguna persona que compleixi estrictament la norma? Hi ha algú que es pugui identificar amb tots els estereotips que suposadament li pertocuen?

El sistema sexe-gènere es va reproduint a través d'un mecanisme de premis i sancions. Així, les persones que s'adapten a la norma de gènere són premiades socialment, la qual cosa genera privilegis sobre les altres. Aquest privilegi pot ser tan petit com un missatge d'aprovació o tan clar com una llei que garanteix un dret determinat. Però complir la norma no sempre implica viure l'etiqueta del gènere sense malestar. Moltes vegades, l'adaptació a aquestes normes genera patiment, tant en el cas del model masculí per la frustració i la pressió que genera la masculinitat hegemònica, com en el cas del model femení per l'opressió i desigualtat que suposa aquesta feminitat. En aquest sentit, no hem d'oblidar que el model femení ja està infravalorat respecte al masculí i, per tant, estar en aquest model comporta una sanció de base amb la discriminació consegüent. Les persones que, per contra, resisteixen el model trencant les normes de gènere, tant en l'àmbit individual com en el col·lectiu, reben sancions

pel fet de sortir del patró establert. Aquestes sancions poden ser tan subtils com una mirada de desaprovació o tan visibles com la violència física. Així doncs, al malestar previ generat per l'etiqueta s'hi afegeix la discriminació i l'exclusió social.

La majoria de les persones hem rebut l'aprovació o la sanció dels nostres comportaments atenent aquests mandats, i la majoria de nosaltres els hem reproduït, però sempre apliquem els premis i les sancions conscientment? Som conscients dels nostres privilegis? I de la nostra opressió? Què ens porta a mirar amb estranyesa a qui no compleix la norma? Podem identificar la multiplicitat de formes de reproduir els mandats de gènere? Si aquest sistema depèn de la nostra reproducció, el podem trencar? Si observem amb cura a qui tenim a prop, podem veure que ningú no compleix al cent per cent els mandats del sistema sexe-gènere. La realitat és molt més diversa i conté un ampli ventall d'experiències: cossos intersex que no estan representats en les categories mascle-femella, el paraigua trans*, que qüestiona la correspondència entre mascle-home/dona-femella i el binarisme ofert per aquestes dues etiquetes tancades i oposades, múltiples maneres de "sentir-se" home o dona que trenquen amb la correspondència home-masculí/dona-femenina, qüestionaments de la masculinitat i de la feminitat tant en l'àmbit dels rols de gènere com quan ens referim a l'expressió de gènere, i una àmplia diversitat d'opcions de desig sexual.

Així mateix, aquest sistema canvia segons el context. Els mandats de gènere no són els mateixos en un espai geogràfic que en un altre, així com tampoc ho són en un moment històric o en un altre ni tampoc en unes cultures que en unes altres. Si pensem en el nostre context, probablement podrem identificar mandats de feminitat i masculinitat que han canviat respecte al nostre passat (segurament trobarem més canvis en el model femení) i molts que continuen vigents, encara que es mostren d'una altra manera. Aquest punt de canvi és un dels més importants, ja que ens mostra que aquest model és una construcció social i no pas un model biològic o natural, i alhora ens obre la porta a poder transformar-lo.

CAL TENIR EN COMPTE EL SEGÜENT

La interiorització del sistema sexe-gènere ens ha portat a "naturalitzar" aspectes de les nostres relacions socials que tenen a veure amb una norma construïda socialment i no amb una realitat biològica. Aquesta "naturalització" té un paper important en la inconsciència sobre com el gènere travessa les nostres vides modificant la nostra manera d'apropar-nos a la realitat, i, alhora, ens ubica en un espai d'impossibilitat de canvi. De la mateixa manera, els estereotips de gènere es tradueixen molts cops en expectatives i, per tant, poden modificar la nostra manera de relacionar-nos i d'actuar entre nosaltres (com parlem, què diem, què fem, etcètera).

Extraterrestres (I)

Activitats per treballar el sistema sexe-gènere

Aquesta és una activitat destinada a analitzar la nostra societat i els estereotips de gènere que hi són presents. És important donar veu a totes les persones i estar alerta a les resistències que l'exercici pot generar, i també a les qüestions que s'amplifiquen més o que generen més passió. Aquesta activitat vol convertir el nostre grup en un equip de sociologia per poder veure amb perspectiva com el gènere és present a la nostra societat.

Descripció

L'activitat es pot presentar de la manera següent: a la ciutat de... al barri de... han arribat uns éssers extraterrestres que volen entendre com funcionem les persones terrícoles. Una cosa que els ha cridat l'atenció és que sembla que a la Terra ens dividim entre homes/nois i dones/noies, i no entenen bé quines són aquestes diferències. Així doncs, volen la vostra ajuda i expertesa per entendre com funciona i poder camuflar-se com a noi o com a noia.

Per recollir les idees que surtin, us proposem fer una llista amb aquests mandats de gènere socialment acceptats. Podeu posar dues columnes: "masculinitat" i "feminitat" (no oblideu matisar amb la paraula *hegemònica* un cop acabat l'exercici).

Públic destinatari Professorat.

Podeu analitzar quins mandats continuen complint-se en l'actualitat. Un cop els tingueu, podeu anar repassant quins tenen més valor socialment. Un cop vist això, podeu pensar qui compleix amb tots els mandats que hem escrit. I, per acabar, podeu buscar resistències al model (podeu bussejar en la part personal si penseu que heu generat un espai de confiança en el grup). En aquesta part de resistències us convidem a qüestionar el model i us recordem que no us oblideu de les experiències que no s'ajusten a la norma (intersex, trans*, lesbianes, gais, pansexuals...).

ACTIVITAT

Extraterrestres (II)

Exemples

MASCULINITAT HEGEMÒNICA Portar diners a casa

FEMINITAT HEGEMÒNICA Feines de la llar

Es valora més el treball remunerat fet a l'espai públic que el treball no remunerat fet a l'àmbit privat. Actualment sembla que això ja no passa, però segons diverses enquestes dels usos dels temps, les dones segueixen destinant més hores a les feines de la casa que els homes, i al món laboral continua sent un sector feminitzat. Ara bé, no totes les dones ni tots els homes compleixen aquest model; podeu pensar alguns exemples que trencarien aquest mandat? (Un exemple en serien els feminismes que reivindiquen la redistribució de les tasques de cura.)

Objectius

Identificar els estereotips de gènere presents al nostre context.
Analitzar la realitat de fora de l'institut des d'una perspectiva de gènere donant cabuda a la capacitat d'agència que tenim per canviar les coses.
Detectar si els estereotips de gènere ens fan reaccionar.
Descobrir quins estereotips són més presents en l'imaginari de grup.

Paraules clau

Estereotips de gènere, desigualtat social, masclisme, discursos hegemònics, esperit crític.

ACTIVITAT

Terrícoles

Activitat per treballar el sistema sexe-gènere

Aquesta activitat és la continuïtat de l'activitat proposada abans. Mentre que la primera estava adreçada a parlar en sentit general i ampli sobre el sistema sexe-gènere, en aquesta anem aterrant en les experiències del grup i en el centre. Aquesta activitat ens permet descobrir com se senten les persones participants i, alhora, parlar més sobre què signifiquen la masculinitat i la feminitat hegemòniques i com tothom reproduïm aquest sistema i el patim.

Descripció

Atenent la llista general, comencem preguntant quins d'aquests estereotips pensem que estan funcionant al nostre institut. Podem fer aquesta part del treball en grups perquè l'exposició no sigui tan extensa. Un cop fet aquesta anàlisi prèvia, la compartim, emmarquem com es manifesten aquests estereotips, com ens fan sentir i qui i què es podria fer per no reproduir-los més. És important obrir les situacions a tota la comunitat educativa per fer una reflexió de centre i no caure en la culpabilització del jovent com a font de l'únic masclisme present a l'institut.

Públic destinatari Professorat i alumnat.

Objectius Prendre consciència de com el gènere opera en el nostre context més proper. Revelar la presència d'estereotips fent-nos responsables de la seva manifestació. Buscar estratègies per no caure en aquests estereotips i apoderar-nos d'aquesta transformació.

Paraules clau Estereotips de gènere, mecanisme de premis-sancions, consciència, responsabilitat

4. LA COEDUCACIÓ: LA TRANSVERSALITAT DEL GÈNERE

El sistema sexe-gènere, tal com hem vist al llarg del capítol 3, és present a totes les esferes de la nostra vida. Filtra la nostra mirada cap a allò que ens envolta i també modifica les nostres conductes, els nostres desitjos i la nostra manera de relacionar-nos entre nosaltres; per això és important poder detectar aquestes creences i *desnaturalitzar-les* per poder canviar-les. Si ens centrem en la realitat dels instituts, aquest sistema hi és present? De quina manera? Es reproduïxen les normes de gènere, als instituts? S'apliquen els mecanismes de premis i sancions? Com operen aquestes creences? La coeducació comença plantejant aquestes preguntes per poder trobar respostes acurades a les diverses realitats del món educatiu i de cada centre. Qüestiona i posa a debat la neutralitat, en termes de gènere, del sistema educatiu i el seu impacte en l'aprenentatge i les relacions entre iguals.

Podríem definir la coeducació com un paradigma que agafa com a element central l'aplicació d'una perspectiva de gènere sobre l'educació i el reconeixement de la socialització de gènere com a element clau en els processos d'aprenentatge i la construcció de les identitats. Es configura al voltant de nombrosos conceptes com *ara escola mixta, gènere, masclisme, androcentrisme, homofòbia, transfòbia, diversitat, sistema sexe-gènere, feminitat i masculinitat hegemònica*, i un llarg etcètera. Ara bé, la idea de coeducació, com passa amb molts dels termes emprats a

les ciències socials, incorpora diferents elements i matisos en funció de qui l'utilitzi, i s'ha anat ampliant, qüestionant i redefinint d'acord amb els debats que han anat sorgint en el si dels feminismes.

Sovint, la paraula *coeducació* porta a equívocs i la gent la identifica directament amb *escola mixta*, és a dir, educar en un mateix espai noies i nois, donar-los els mateixos continguts i avaluar-los de la mateixa manera. Si bé l'escola mixta ha estat un avenç per no reproduir l'essencialisme que hi ha darrere de l'escola segregada per gènere (els nois han d'aprendre unes coses, i les noies, unes altres per potenciar les seves capacitats diferenciades), no ha estat un fet suficient per erradicar la desigualtat i les violències de gènere. Amb el pas a l'escola mixta s'han perdut aspectes associats a la feminitat hegemònica que són bàsics per al sosteniment de la vida, com les tasques de cura i l'autocura. No s'han modificat les prioritats educatives pròpies de l'educació pensada per al model masculí i, per tant, les emocions, la sexualitat, la creativitat i les relacions intrapersonals i interpersonals moltes vegades han quedat fora del model educatiu. Alhora, sovint es manté el biaix de gènere en els continguts presentats i en les maneres de treballar-los, o s'obvien les expectatives i la socialització de gènere de les persones que formen la comunitat educativa.

Quan pensem en com incorporar la coeducació als instituts, sovint considerem accions que podem desenvolupar amb l'alumnat. Ens és més fàcil identificar les seves conductes masclistes, homòfobes i trànsfobes que no pas les dels col·lectius de persones adultes. Potser té a veure amb la connotació negativa que tenim de l'adolescència —com dèiem al segon capítol— o potser amb la preocupació de les persones professionals que veuen el patiment del seu alumnat i volen intervenir-hi per acompanyar-lo i donar-li suport. Sigui com sigui, la coeducació es fa més preguntes al voltant del paper del professorat en relació amb aquests temes i obre el focus a tot l'entorn educatiu.

La coeducació, doncs, vol visibilitzar com el sistema sexe-gènere és present als instituts més enllà de les relacions que es donen entre el jovent. Es pregunta sobre com les creences de gènere modelen les expectatives que el professorat i les persones adultes tenim sobre l'alumnat, sobre com els continguts reproduïxen la norma i invisibilitzen la resta d'experiències, sobre com les comunicacions formals i informals (cartells, notificacions, xarxes socials del centre, etcètera) representen els models hegemònics, sobre com la mateixa estructura de centre reproduïx altres estructures de poder (càrrecs, assignatures, tutories, etcètera), sobre com estan concebuts els espais i a què es dona prioritat a l'hora de configurar-los (aules, pati, etcètera) o sobre com els materials que s'utilitzen incorporen aquestes

creences sobre el gènere i la sexualitat.

Podríem basar-nos en algunes línies estratègiques que poden ajudar-nos en el camí per incorporar la coeducació al nostre centre i al nostre dia a dia: Podríem basar-nos en algunes línies estratègiques que poden ajudar-nos en el camí per incorporar la coeducació al nostre centre i al nostre dia a dia:

* Qüestionar els rols i estereotips de gènere normatius i ampliar els nostres imaginaris per fomentar una mirada crítica

Integrar una mirada que *problematitzi* i revisi els models de persona que apareixen en els llibres de text, les lectures, els documentals i en tot el material de suport amb el qual treballa l'alumnat. És important que les representacions de les persones sigui realistes i no estereotipades perquè tothom s'hi pugui identificar i, alhora, obrir el ventall de models d'ésser humà. Aquesta idea vol trencar l'androcentrisme i l'etnocentrisme i la mirada capacitista sobre les persones i, també, les pressions estètiques que regulen com han de ser els nostres cossos.

* Educar en la diversitat, és a dir, reconèixer-la i visibilitzar-la
És important reconèixer i visibilitzar la diversitat en totes les seves dimensions: diversitat de maneres de ser, d'unitats familiars, de desitjos sexuals i maneres d'estimar, d'origens i de cultures, de religions i maneres de pensar, d'edats, de

capacitats i de tots aquests trets diferencials que puguem considerar al nostre entorn com a eixos de discriminació. Aquest treball potenciarà un creixement més obert del jovent i, alhora, facilitarà l'escolta i ampliarà la cerca d'estratègies per trencar amb els models normatius. Oferir models que recullin la diversitat humana permetrà que tothom pugui identificar la diversitat d'experiències com a riquesa i no com a possible conflicte, i alhora ajudarà a fer que tothom se senti reconegut i vàlid i que cap experiència sigui viscuda com a diferent de la resta. Per això no cal anar més lluny que reconèixer la diversitat de les nostres aules i valorar-la.

* Donar valor i posar al centre de les relacions els aspectes tradicionalment associats a la feminitat

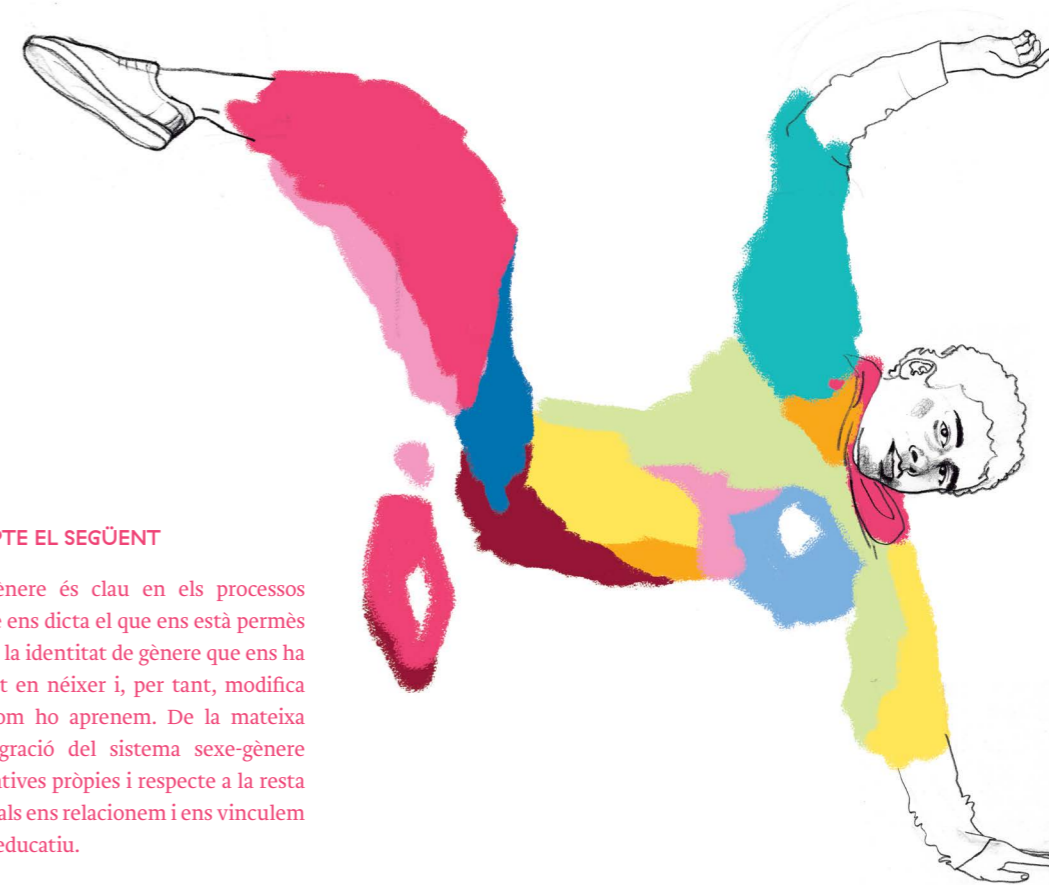
Es tracta de fer de la cura, les emocions i l'empatia aspectes transversals en el traspàs de coneixement i en la proposta pedagògica. L'etapa vital que s'està acompanyant és un moment clau per a l'adquisició de responsabilitats pròpies i col·lectives i, per tant, la cura, la connexió amb les emocions i la possibilitat d'expressar-les, la capacitat de posar-nos en el lloc de l'altra persona i el reconeixement de la vulnerabilitat de les persones amb la seva interdependència inherent, són qüestions bàsiques per poder fer-ho. De la mateixa manera, acompanyar el jovent a qüestionar alguns aspectes de la masculinitat hegemònica, com ara les expressions violentes, les conductes de risc, la limitació dels afectes o la dificultat de rebre un no amb la consegüent

frustració, són aspectes essencials per assolir molts dels objectius educatius consensuats a la nostra societat.

* Generar unes relacions justes i equitatives en el marc d'una cultura de pau i de no-violència

Les relacions basades en la violència i la imposició d'unes persones, models o idees sobre d'altres condueix a un model de societat que exclou, discrimina i genera patiment. Integrar una cultura de pau i no-violència significa potenciar el benestar de les persones. Fer-nos conscients dels nostres privilegis per no abusar-ne i fer-nos conscients de les nostres opressions per poder combatre-les ens ajudarà a tenir consciència i esperit crític per poder decidir el nostre camí.

Aquestes línies bàsiques funcionen com a eixos transversals per a la presa de consciència i, alhora, possibiliten accions coeducadores que tinguin incidència en la socialització de gènere i el procés de construcció de la pròpia identitat i, de retruc, en els processos d'aprenentatge. Per poder incorporar aquestes qüestions hem d'anar més enllà de les activitats puntuals programades a les tutories i revisar tota la nostra proposta docent, i també hem d'estar disponibles per revisar les nostres creences i les nostres motxilles en relació amb el gènere.

CAL TENIR EN COMPTE EL SEGÜENT

La socialització de gènere és clau en els processos d'aprenentatge, perquè ens dicta el que ens està permès o prohibit depenent de la identitat de gènere que ens ha estat assignada tot just en néixer i, per tant, modifica allò que aprenem i com ho aprenem. De la mateixa manera, aquesta integració del sistema sexe-gènere configura unes expectatives pròpies i respecte a la resta de persones amb les quals ens relacionem i ens vinculem dins del nostre entorn educatiu.

Record de mestra/e

Activitats per treballar la coeducació

Aquesta activitat vol connectar-nos amb les múltiples esferes que acompanyen la professió del professorat. Sovint necessitem recordar-les a través de les sensacions i les emocions més que des de la nostra part racional per donar sentit a una professió que té molt a veure amb l'acompanyament de les persones i la comunicació.

Descripció

Demanarem a les persones participants que recordin alguna professora/professor que els hi hagi marcat i que expliquin per què han escollit aquella persona. Proposarem que sigui un record positiu però si no el trobem podem buscar-ne un de negatiu. Després es posarà en comú i anirem registrant tots els adjectius i les raons per les quals hem escollit aquella persona. La idea és veure com el traspàs de coneixements no és l'única cosa que valorem i/o ens marca del nostre recorregut acadèmic i com sovint qualitats com la proximitat, la confiança, la passió, etcètera ens ajuden a integrar millor el que se'ns està ensenyant.

Públic destinatari Professorat i/o alumnat.

Objectius Connectar amb la professió de mestra/e i posar-la en primera persona.
Valorar aspectes més enllà del coneixement de la matèria.
Concebre els rols del professorat com a quelcom més ampli que el traspàs de coneixement de la matèria.
Reflexionar sobre l'acompanyament.

Paraules clau Rols, qualitats, relació d'aprenentatge, record, emocions, sensibilitat, acompanyament.

ACTIVITAT

Ús de relats biogràfics

Activitats per treballar la coeducació

Aquesta activitat vol reconèixer les vides i les experiències de les dones, sovint invisibilitzades. Aquesta activitat ens porta a enllaçar la vida quotidiana amb l'aula.

Descripció

A aquesta activitat es pot optar per construir els relats biogràfics de les dones importants de la nostra vida (mares, àvies, tietes, amigues, etc.) o bé de dones vinculades a les matèries que estem treballant a l'aula. Al llibre "Ni princeses, ni pirates" de la Núria Solsona (2016, pàgs. 111-114), teniu un recull de dones segons el seu àmbit d'incidència.

Públic destinatari Professorat i/o alumnat.

Objectius Posar en valor les experiències de les dones.
Visibilitzar el treball de les dones en els diferents àmbits de coneixement.
Trencar amb els estereotips de gènere a l'educació.
Obrir la mirada cap a una concepció no androcèntrica del coneixement.

Paraules clau Androcentrisme, biografia, reconeixement, quotidianitat.

ACTIVITAT

5. REVISIÓ PRÒPIA I EXPECTATIVES: EL PROFESSORAT COM A MODEL

Com ja hem esmentat en altres capítols, aquesta publicació parteix d'una mirada cap a l'educació als instituts que engloba també l'acompanyament del desenvolupament personal de l'alumnat. Des d'aquesta idea, ens trobem que els rols que integren les tasques del professorat excedeixen el currículum de llarg. Si haguessis de pensar en la teva feina, quantes coses fas al llarg d'un dia? Segurament en aquesta llista trobaríem una part important de treball dels continguts de l'assignatura, una part d'acompanyament d'algun conflicte a l'aula o al centre, una part de coordinació amb la resta del professorat, una part de descans i esbarjo per continuar amb la feina, i un llarg etcètera.

Per acompanyar el jovent ens pot ser útil entendre quins són els mandats de gènere que estan funcionant en l'adolescència i, concretament, en els nostres grups, i alhora com les persones adultes participem o no d'aquests mandats. De vegades, les situacions travessades pel gènere que vivim unes persones i altres no difereixen tant, malgrat la diferència d'edat. La millor manera d'obtenir informació sobre com són els models de gènere i sexualitat presents al nostre centre entre el jovent és preguntar-los-ho directament, i per fer-ho podem utilitzar les activitats proposades al capítol 3. A trets generals, ens podem

trobar amb els models basats en els discursos hegemònics interaccionant en els instituts en un moment vital travessat per la importància dels iguals com a referents i "nova família", i també per la reafirmació de la pròpia personalitat. La proposta és, per tant, no criminalitzar els comportaments del jovent sinó entendre'ls dins d'un procés de creixement on es busca l'acceptació de la resta i la pròpia. Alhora, també podem trobar persones adultes que participen d'aquests models i tendeixen a, per exemple, responsabilitzar les noies i desresponsabilitzar els nois, per exemple, quan un noi els toca el cul, "és que ella no li diu res, i ell creu que està jugant"; no preguntar a un noi què li passa quan el veiem plorar; pensar que un noi és gai si sempre està acompanyat de noies o que una noia és lesbiana si es vesteix amb roba ampla i porta el cabell curt, etcètera. La proposta des de la coeducació seria fer-nos responsables d'aquesta "motxilla", entenent que té a veure amb aprenentatges adquirits i no traspasar-la a les persones amb les quals treballem, per fer de l'institut un espai segur.

De vegades passa que, quan focalitzem la nostra mirada en qüestions de gènere i sexualitat, aquests aspectes apareixen només quan observem les relacions entre el jovent i no tant

quan repassem les relacions entre el professorat o entre el professorat i l'alumnat, encara que el sistema sexe-gènere travessa totes les esferes presents al centre educatiu. Ara bé, per detectar aquestes qüestions necessitem fer un pas previ, que és la presa de consciència d'aquest sistema i de com aquest sistema incideix en nosaltres.

Partim de la idea que la millor eina per detectar aquestes situacions és conèixer a fons com funciona el sistema sexe-gènere i quins són els mandats de gènere que operen en el nostre context. El pas següent consistiria a detectar com vivim nosaltres aquest sistema i prendre consciència de la nostra posició envers aquest sistema. Què ens passa quan una noia ve a l'institut amb pantalons molt curts? Sexualitzem els comportaments de les noies però no els dels nois (fotos a les xarxes socials, relacions entre el jovent, etcètera)? Reaccionem diferent si les expressions violentes les fan els nois o les noies? Què ens passa quan una noia ens explica que es troba en una relació amorosa que ens sembla "tòxica"? Com ens prenem els comentaris masclistes del jovent? I els que es poden donar al claustre? Com és l'ocupació de la paraula al claustre? I els diferents càrrecs dins d'aquest? Hem escoltat o comentat l'aspecte o la roba de les companyes i no tant els dels companys? Hem detectat respostes a la defensiva quan hem volgut tocar algun tema referent al gènere o a la sexualitat? Segurament aquesta llista de preguntes canvia depenent dels centres

educatius i, per tant, del context on es trobin. També serà diferent depenent dels equips docents i de la sensibilitat de qui observa el seu centre des d'aquesta perspectiva.

L'objectiu d'entendre com ens relacionem amb els mandats de gènere i amb els seus estereotips és guanyar control sobre les nostres conductes i les expectatives que generem, entenent que incideixen en el jovent que estem acompanyant i en la resta de l'equip docent. Tal com passa en la detecció de les creences pròpies, la llista de preguntes sobre les expectatives que es poden generar al voltant dels estereotips de gènere canvia depenent del context i de les persones que hi operen. Algun cop hem respirat amb alleujament quan hem sabut que un grup era majoritàriament femení? Algun cop hem demanat ajuda física als nois en comptes de demanar-la a les noies per pressuposar-los més força física? Algun cop hem deduït l'opció sexual d'algué per la seva expressió? Algun cop hem pensat que la nostra assignatura serà més fàcil o agradarà més a noies/nois que a nois/noies? En funció de què organitzem els grups de treball? Potser algunes d'aquestes idees ens han portat a modificar les nostres classes o les nostres interaccions amb l'alumnat i potser aquesta modificació ha incidit després en el resultat.

Hem d'entendre la necessitat que tothom tenim de pertinença als grups i de reconeixement i vàlua a la nostra societat. Per això, oferir altres models de comportament i de vida és

una eina imprescindible, i dins d'aquests models es troba indefectiblement el mateix professorat com a exemple de maduresa. El modelatge constant que suposa una professora o un professor és important i, per això, la revisió dels missatges que s'emeten i les creences que es poden escapar en alguns dels seus comportaments és valuosa per incidir en l'erradicació del masclisme i el sexisme i les violències de gènere als centres educatius.

Potser per a algunes persones qüestionar aquest sistema és una tasca difícil, ja que significa trencar moltes estructures que hem anat aprenent al llarg de molts anys, i de vegades significa remoure'ns en el pla personal i professional. Ens podem trobar amb el buit de no saber, de dubtar i de sentir que estem desamparades sense aquestes etiquetes que ens donen seguretat. I, alhora, ens podem trobar amb l'oportunitat d'acompanyar les altres persones des d'un lloc més inclusiu, del plaer de fer preguntes amb múltiples respostes i de la llibertat de poder decidir com volem ser i apoderar-nos amb la nostra manera d'estar al món. Seria desitjable fer d'aquest camí una línia de centre i no deixar a l'albir d'individualitats la incorporació d'aquesta mirada.

CAL TENIR EN COMPTE EL SEGÜENT

Les receptes màgiques no solen funcionar ja que cada grup, cada persona, cada centre i cada barri són diferents. Com a eina d'acompanyament, revisar la nostra trajectòria personal i professional en clau de gènere pot ser un gran recurs per enfrontar-se amb situacions que ens trobem en el dia a dia. Us convidem a "desaprendre" per poder donar lloc a altres maneres de fer, ser i sentir. Alhora, sabem dels límits del camp d'incidència dels centres educatius i també de la necessitat de tenir més temps i recursos per poder dur a terme aquesta tasca. No es tracta de culpabilitzar-nos, sinó de parar-nos a pensar sobre com mirem la realitat. Prendre consciència i actuar en conseqüència al nostre centre de treball per garantir els drets de les persones que s'hi trobin.

Riu de la vida

Activitats per treballar la reflexió personal

Aquesta és una activitat íntima i de reflexió personal. Us recomanem fer-la individualment i no compartir-la si no veieu que el grup està preparat per fer-ho. És imprescindible emmarcar-la i explicar que ens pot remoure, perquè malauradament hi ha més persones de les que creiem que han patit violències masclistes al llarg de la seva vida. Si no us sentiu còmodes per acompanyar-la o sentiu que és massa exposada, us recomanem que la feu individualment per prendre'n consciència de manera personal.

Descripció

Dibuixeu un riu que metaforitzi la vostra vida. Hi ha un punt de naixement i un punt actual, on us trobeu ara. Al llarg d'aquest riu podeu escriure les respostes a les preguntes que us fem a continuació. Aquestes preguntes poden variar segons la situació de qui fa l'activitat.

Objectius

Identificar si el gènere ens ha marcat a la vida.
Prendre consciència de la pròpia vivència del gènere.

Públic destinatari Professorat.

Exemple

A continuació facilitem alguns exemples de preguntes. Per fer-les més comprensibles, els hem atorgat una identitat de gènere *dona*; si us cal canviar-ho, poseu-hi en el seu lloc la vostra identitat de gènere:

- Quan et vas adonar que eres una dona?
- Algun cop has sentit limitacions pel fet de ser una dona?
- Algun cop has sentit privilegis pel fet de ser una dona?
- Quan vas ser conscient de la teva sexualitat? I de la teva opció sexual? Aquesta última ha canviat en algun moment?
- Algun cop has sentit limitacions amb la teva sexualitat? I amb les teves opcions sexuals? I privilegis?
- Què significava per tu ser nena? I ser noia? I ser dona? Ha canviat al llarg de la teva vida la vivència d'aquesta etiqueta?

Paraules clau

Presca de consciència, diversitat d'experiències, motxilla pròpia, intimitat.

ACTIVITAT

Interaccions directes

Activitats per treballar la presa de consciència

Aquesta és una activitat de presa de consciència col·lectiva. Es tracta d'observar com són les nostres interaccions directes en les relacions interpersonals.

Descripció

Basant-nos en tot el que s'ha exposat fins ara, en aquesta publicació idearem entre totes les persones participants un seguit de preguntes per observar-nos. La idea no és fiscalitzar les conductes i els comportaments de la resta, sinó prendre consciència de les pròpies dinàmiques i els missatges que transmetem. Així doncs, la proposta és que cada persona pugui respondre aquestes preguntes individualment per després compartir-les amb el grup.

Objectius

Prendre consciència de com el gènere és present a les nostres interaccions.
Descobrir si estem reproduint el sistema sexe-gènere i com ho fem.
Compartir estratègies de canvi.

Públic destinatari Professorat i alumnat.

Exemple

A continuació presentem algunes preguntes basades en les nostres experiències treballant als instituts, però queden obertes a l'especificitat de cada centre.

- Quants cops he comentat l'aparença i expressió de les persones amb les quals comparteixo l'institut (aspecte físic, roba, moviments, etcètera)? Podria fer una llista amb els comentaris concrets?
- Quantes vegades he associat un comportament de gènere a la cultura, l'ètnia, la religió o el lloc de procedència d'una persona del meu institut? Com ho fet? Què he pensat o dit?
- Quants cops he responsabilitzat algú d'alguna agressió patida (no ha fet prou per parar-ho, semblava que estava jugant, està exagerant, és molt sensible, etcètera)? Quins comentaris he fet o pensat?

Paraules clau

Rols, qualitats, relació d'aprenentatge, record, emocions, sensibilitat, acompanyament.

ACTIVITAT

6. CURRÍCULUM I CONTINGUTS

La revisió de les expectatives i creences pròpies i com aquestes sovint concorden amb els discursos hegemònics també ens apropa a qüestionar els continguts que volem traspasar i la manera de fer-ho. Hem revisat algun cop la nostra matèria a la llum del gènere? Al nostre institut totes les assignatures tenen el mateix valor? Com avaluem les nostres assignatures, per procés o per resultat? Tenim alguna assignatura que avaluï de manera diferent en funció del gènere? Tenim en compte les expectatives de l'alumnat sobre la nostra assignatura?

Sovint ens trobem amb una conceptualització de l'educació en matèries tancades i de vegades, oposades. Fins i tot podríem observar la presentació d'algunes matèries seguint la fórmula dicotòmica femení/masculí simbolitzada en l'expressió "ser de lletres o de ciències", la qual cosa ens pot portar a situacions de segregació per raó de gènere. Aquesta dicotomia també pot comportar la diferència de consideració d'unes competències envers d'altres i generar una desigualtat basada en la infravaloració i la subordinació del model femení. Si compartim la idea que totes les persones hauríem d'adquirir el màxim de competències i sabers possibles fins que arribi el moment d'especialitzar-nos, compartirem també la preocupació d'aquesta segregació. La concepció de les matèries

com a estanques també incideix en la manera com traspassem els nostres coneixements, tendint sovint a no barrejar diferents mitjans per aconseguir la integració d'allò que estem ensenyant.

Alhora, si observem la majoria de les assignatures prenent com a referència els models de persones que en són protagonistes, quins models de persones hi apareixen? Sovint els exemples que ens hi trobem responen a homes, blancs, adults i rics (monetàriament parlant) als quals es pressuposa un desig sexual hetero. Quins referents adults/ultes i famosos/oses tenen noies i nois? Com són? Tothom es pot identificar amb aquests exemples? Des de la coeducació hem pogut veure que afegir un capítol amb experiències femenines o donar-los visibilitat en forma d'epíleg ajuda a mostrar altres referents, però els converteix en una excepció i reforça la idea que tothom s'ha d'afegir a la norma masculina hegemònica per tenir èxit. Així doncs, la proposta seria revisar des de l'arrel la manera com mirem i analitzem les nostres matèries; hi ha una història més enllà dels reis i les guerres? A la ciència, com transmetem els processos biològics? A l'economia, què entenem per la mateixa paraula *economia*? I què entenem per treball? Quin lloc ocupen les matèries artístiques en aquest coneixement? La recomanació que us fem per trencar l'androcentrisme present als continguts

per traspasar és investigar sobre com els feminismes els han anat treballant i qüestionant.

Més enllà de les matèries específiques, les intervencions amb l'alumnat també es donen a les tutories. Aquests espais són llocs privilegiats, ja que el professorat està "lliure" de les obligacions curriculars i es poden treballar aspectes vinculats a les relacions intrapersonals i interpersonals d'una manera més distesa. De vegades no sabem què fer en aquestes sessions perquè, com que no estan reglades, no ens donen informació sobre com les podem utilitzar ni tampoc no ens proporcionen activitats per treballar amb l'alumnat. Aquest buit es pot viure amb malestar, però també com una oportunitat per desplegar propostes tant de contingut com de mitjans que normalment no són presents a les classes curriculars.

Per això, aquestes tutories es converteixen en eines valuoses per a les propostes d'activitats que treballen directament temes relacionats amb el sistema sexe-gènere i amb les vivències de l'alumnat relacionades amb aquest sistema. Malgrat que hi ha nombroses guies on es presenten múltiples propostes que podem desplegar per desenvolupar aquest tipus de treball, de vegades aquest desplegament és insuficient, ja que

la interiorització dels mandats de gènere i els seus models excloents travessa a tothom. Per això, aquestes activitats han d'anar de bracet amb la creació d'un clima de confiança, escolta, respecte i suport on tothom pugui expressar el que sent i pensa. Fins i tot, podríem disposar l'espai d'una manera diferent, donar més responsabilitat al jovent sobre el desenvolupament d'aquestes tutories, trencar al màxim possible la relació de poder professorat-alumnat i entendre aquesta relació com una relació d'aprenentatge mutu (tenir disposició a aprendre del jovent i aprofitar aquests espais per apropar-nos-hi). Seria desitjable que totes aquestes idees estiguessin presents també en les sessions de les matèries específiques, però sovint ens trobem que això no ens és tan fàcil; per tant, aprofitem les tutories per fer-ho.

Baròmetre

Activitat destinada a treballar l'androcentrisme

És una activitat de debat per poder esbrinar les creences sobre la creació de coneixement i la mirada que tenim sobre aquest aspecte.

Descripció

És una activitat sobre adoptar una posició, prendre partit, definir-se. Llançarem una frase al grup i aquest s'haurà de pronunciar segons si està a favor o en contra d'aquesta afirmació. Es tracta de facilitar el debat de la manera més neutra possible per després poder compartir també quina és la nostra posició. Totes les veus han de ser escoltades i la recomanació és debatre els arguments però no entrar en discussions creuades entre les persones.

Exemple

A continuació posem un exemple amb una afirmació concreta; cada persona pot escollir sobre què vol que el grup debati:

La història que s'explica a l'institut és la història universal.

Podem posar en dubte què significa universal, qui explica la història, quins canals permeten aquest traspàs, etcètera. I, alhora, posar exemples d'altres maneres de mirar i estudiar la història.

Públic destinatari Professorat i alumnat.

Objectius Prendre consciència sobre els diversos biaixos en la creació de coneixement. Fer explícites les relacions de poder en aquesta creació i traspàs. Buscar les contradiccions de les mateixes creences. Fomentar l'esperit crític. Apropar-nos a altres maneres d'entendre els diferents coneixements.

Paraules clau Coneixement situat, discursos crítics, qüestionament.

ACTIVITAT

Observació dels llibres de text, unitats didàctiques o materials d'elaboració pròpia

Activitats per treballar els materials de treball

Aquesta activitat busca observar els materials que fem servir a l'aula d'una manera sistemàtica. Es recomana fer aquesta activitat tenint en compte diverses matèries, ja que la importància d'aquests materials radica en la suma d'aquests.

Descripció

Idearem entre les persones participants un seguit de qüestions que ens ajudin a observar si aquests materials presenten diversitat de models en les seves explicacions o no, i si aquests models presenten estereotips de gènere. Es recomana, també, parar atenció als exemples i sobretot a les il·lustracions. Aquesta observació pot comprendre una part quantitativa i una part qualitativa.

Exemple

A continuació, alguns ítems que podem observar:

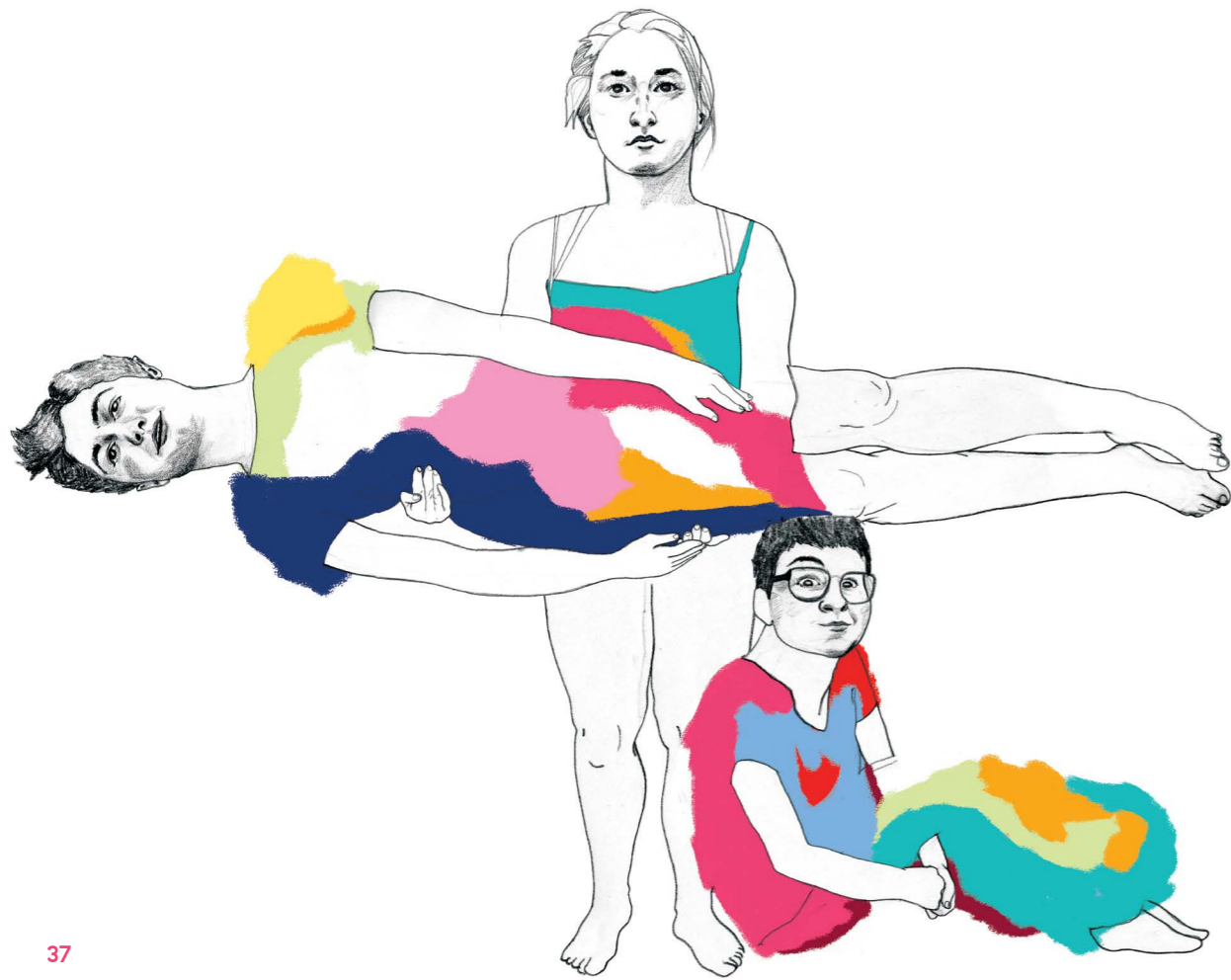
- Quin llenguatge fan servir els textos (masculí genèric, doble forma, mots col·lectius)?
- Com són els cossos que apareixen a les il·lustracions (masculins, femenins, andrògins, “blancs”, etcètera)? Com és la seva roba? Què estan fent? Quants en surten de cada?
- Els protagonistes dels continguts, quina identitat de gènere tenen (homes, dones, trans*)? Quants n'hi ha?
- Apareixen tipus de parelles? Com són?

Públic destinatari Professorat i alumnat.

Objectius Fer emergir el currículum ocult. Canviar la nostra mirada cap als continguts i els materials que treballem. Ser conscients dels missatges de gènere que traspassem.

Paraules clau Observació, aterrar a la pràctica, materials de treball, missatges implícits

ACTIVITAT

7. LES VIOLÈNCIES MASCLISTES

Què entenem per violències masclistes? Quines violències detectem i quines no? A què anomenem violència? Segurament al vostre institut es donen violències masclistes. Les més reconegudes pel jovent i el professorat solen estar associades a la parella, a les pressions estètiques —sobretot contra les noies-dones—, a la repressió sexual de la sexualitat femenina i a la fiscalització dels comportaments dels nois-homes basada en el compliment de la masculinitat hegemònica (no tocar altres nois, ser valent, tenir una activitat sexual basada en la dominació, etcètera). També solen estar associades a les opcions sexuals no heterosexuales i a les persones que s'emmarquen dins del paraigua trans*.

Aquestes violències no són exclusives del jovent, i per això us convidem a reflexionar sobre què passa al vostre claustre i quins són els comportaments, les conductes, els comentaris, etcètera, que s'hi donen i quin és el paper de cadascú en tot això.

7.1 Violències cap a les nenes-noies-dones

Les violències masclistes adopten diferents formes, i també són més o menys invisibles depenent de l'impacte que tenen i de la seva interiorització-naturalització. Les violències masclistes es donen contra tot tipus de conducta que trenca els

mandats de gènere, encara que la violència contra les dones, les noies i les nenes es dona també quan aquestes compleixen aquests mandats, perquè, com hem vist al llarg del capítol 3, el sistema sexe-gènere pressuposa la inferioritat de tot allò que està relacionat amb la feminitat i el model femení i, per tant, legitima la violència contra la dona.

Als instituts podem trobar actuacions concretes per prevenir aquests tipus de violència, les quals solen encarregar-se a persones expertes en la matèria. Les violències masclistes estan arrelades socialment i responen a una estructura socioeconòmica complexa; és per això que requereixen una anàlisi específica que no tothom podem fer. Normalment, associem la violència masclista a les relacions de parella adolescents en les quals l'amor romàntic és el protagonista, però les violències contra les noies són més àmplies i es donen en molts àmbits diferents.

La violència masclista dins de l'àmbit de la parella es basa en alguns mites associats al model d'amor romàntic. Aquests mites ens arriben a través de la publicitat, les pel·lícules, les novel·les i les cançons. El primer error és pensar que la nostra manera d'entendre l'amor i de relacionar-nos amorosament és l'única

i que sempre ha estat la mateixa. Donar una ullada històrica a les relacions afectives i familiars pot ser una porta a qüestionar-nos aquesta idea. Els mites de l'amor romàntic són coneguts per tothom: la mitja taronja, l'amor per sempre, l'amor a primera vista, l'amor que provoca patiment o la gelosia com a mostra d'aquest amor són alguns dels més coneguts i esmentats pel jovent, i, alhora, de vegades són compartits per les persones adultes. Aquests mites se sumen als estereotips de gènere, cosa que provoca i legitima socialment situacions d'abús per part dels nois, i poden arribar a comportaments violents cap a les noies.

Com dèiem abans, les violències masclistes no només es donen en l'àmbit de la parella, sinó també en altres esferes de la quotidianitat de les noies. Aquestes violències comencen des de la infància, on ens podem trobar que la paraula *nena* es converteix en un insult potent entre els grups de nens. L'assetjament sexual al carrer o a l'institut, les agressions sexuals, ja siguin en línia o fora de línia, els comentaris constants sobre el lloc que els toca ocupar, les pressions estètiques i la sanció que es fa quan disposen dels seus cossos i de la seva sexualitat, són exemples clars d'aquesta violència. Aixecar les faldilles de les nenes quan són petites o estirar els sostenidors quan són adolescents són formes de violència que, en moltes ocasions, són vistes com a jocs i que, per tant, es permeten i es legitimen des del món adult. La culpabilització de les agressions patides, sobretot les de caràcter sexual, són un

exemple més de com funciona el sistema: reprimint les noies i desresponsabilitzant els nois.

Potser al vostre institut heu trobat situacions que tinguin a veure amb aquests tipus de violències. La nostra proposta és entendre d'on venen aquestes violències i també el mecanisme de legitimació que hi és present. De vegades ens podem enfadar amb la noia perquè no trenca amb el noi que li està fent mal, o analitzem el comportament de la noia quan ha patit una agressió: com és ella?, com es comporta amb altres nois?, com són les fotos que penja a les xarxes?, per què no es planta més?, com és que sent tan "llest" no el deixa? Hem d'entendre que totes aquestes violències estan legitimades culturalment, i això fa que aprenguem a tolerar-les i integrar-les com si fossin inevitables.

Intervenir en aquestes situacions no és gens fàcil, i si no ho veiem clar el més recomanable és acudir a entitats professionals que han estudiat el tema en profunditat. El que sí que podem anar fent des de l'experiència del professorat és no caure en aquests estereotips i situar-nos sempre en el no judici, l'escolta i l'empatia, acompanyant a qui ha rebut l'agressió i fent-li saber que pot confiar en nosaltres. També podem revisar la nostra història de vida i descobrir si algun cop ens han passat coses semblants a allò que li està passant a ella i com ens hem sentit. Fent aquest recorregut potser ens trobem que s'han acostat

al nostre cos sense preguntar més d'una vegada, que ens han tirat floretes (*piropos*) sense demanar-les, que ens hem sentit culpables d'agressions patides, que ens han jutjat per la nostra manera de vestir, per la nostra sexualitat o per no tenir criatures, que han qüestionat la nostra autoritat, que la nostra veu no ha estat reconeguda, que hem cobrat menys per una mateixa feina, que se'ns han imposat els treballs de cura no remunerats, etcètera, i totes aquestes petites violències les hem rebut sense identificar-les com a tal.

De la mateixa manera, la proposta és posar el focus també en la masculinitat hegemònica i fer-la responsable dels seus actes. Responsabilitzar sense culpabilitzar és la nostra proposta pedagògica a l'hora de treballar amb les persones que han estat socialitzades com a nois. Les persones adultes també podem plantejar-nos les preguntes anteriors des de l'altra banda; fer-nos aquestes preguntes des de si algun cop ho hem fet i no des de si ho hem patit és també una manera de reflexionar sobre les dues cares d'una mateixa moneda. És important, per tant, obrir espais de diàleg a les aules on tothom pugui dir el que sent i com se sent, el que ha fet i el que li agradaria fer. També s'hauria d'obrir un espai on tractar les resistències personals i col·lectives que puguin aparèixer quan parlem d'aquestes violències, un espai on poder buscar estratègies que passin per donar veu a les protagonistes i fugin de solucions estàndard i imposades.

CAL TENIR EN COMPTE EL SEGÜENT

Sovint les violències es representen com un iceberg que ens mostra com les violències més invisibles són a la base de les violències més visibles. La metàfora ens indica que totes les violències estan relacionades, encara que no totes tinguin el mateix impacte o estiguin tolerades de la mateixa manera. Així, podem observar com l'insult de *nena* (corres com una nena, plores com una nena, etcètera) és a la base de totes les violències que reben noies i dones, perquè representa de manera clara el masclisme al nostre context.

Les violències masclistes també s'han anat actualitzant amb les noves tecnologies i han anat apareixent nous termes com ara el "*sexpredding*" per anomenar un tipus de violència 2.0 molt concreta. Alhora, el llindar de les violències tolerades ha anat canviant i, per tant, depèn de nosaltres moure'l fins que cap tipus de violència sigui a la part invisible (socialment acceptada).

7.2 Violències cap al col·lectiu LGTBI

Tal com hem vist abans, les violències masclistes es dirigeixen també cap a les persones que trenquen els mandats de gènere. Així, les dones, noies i nenes no són les úniques que pateixen desigualtats vinculades amb el gènere, ja que les persones LGTBI sovint estan discriminades en diferents esferes de la vida. Les desigualtats que pateixen les persones LGTBI estan fortament lligades a les normes de gènere. Tal com hem dit, el masclisme va acompanyat de l'heteronormativitat, entesa com la idea que el que és normal i natural és l'heterosexualitat, la qual cosa és una idea violenta simbòlicament, a part de limitant i reduccionista.

Quan parlem de violències masclistes, doncs, ens referim també a les violències (hetero)masclistes que genera la norma heterosexual i cisgènere cap a les persones que no compleixen l'expectativa social pel que fa al gènere. La violència (hetero)masclista no és mai neutra, sinó que està basada en un sistema de desigualtats i relacions de poder que pateixen les nenes i dones de totes les edats, així com els gais, les lesbianes, les persones bisexuals, transsexuals, transgènere, intersexuals i altres persones que no compleixen els cànons normatius del que és ser un home o una dona.

En aquest sentit, definim l'homofòbia com “un prejudici social construït culturalment i interioritzat a través de la

socialització”¹. Sovint es dirigeix cap a persones homosexuals i bisexuals, tant homes com dones, però també cap a persones que no es defineixen amb aquestes etiquetes però que senten atracció o desig cap a persones del mateix sexe. Ara bé, cal tenir en compte que a causa de les particularitats i desigualtats també existents entre homes gais i dones lesbianes, ens referirem només a la discriminació que pateixen els primers. La lesbofòbia, en canvi, és la discriminació doble que pateixen les lesbianes, com a dones i com a lesbianes. Aquesta discriminació alterna la invisibilització (el no reconeixement de la existència de les lesbianes) i la violència a causa de la seva transgressió dels mandats de gènere i la subordinació a l'home. Finalment, la transfòbia seria la discriminació, la invisibilització i les actituds hostils sustentades per la societat sencera cap a les persones trans*.

Com sempre, cal tenir en compte que aquest tipus de violències apareixen constantment en formats poc o gens visibles. Pel que fa a l'homofòbia, en un sentit ampli està molt relacionada amb la misoginia i el poc reconeixement i valor social de tot el que està associat a la feminitat, entesa com allò que no és masculinitat normativa.

Com sempre, podem veure els canvis i les transformacions positives que han tingut lloc al llarg del temps respecte a la diversitat sexual i de gènere. Venim d'una trajectòria històrica

en la qual sovint s'han considerat totes les sexualitats o identitats sexuals i de gènere no normatives com a il·legals o patològiques i, per tant, s'han tractat com a delinqüents o malaltes moltes d'aquestes persones. Gràcies a les diferents lluites de les persones LGTBI tenim exemples de grans millores en qualitat de drets i oportunitats. Però no tan lluny del marc estructural que permetia aquestes criminalitzacions que ara ens poden semblar desfasades, i aterrant de nou al nostre camp de joc, avui en dia l'insult més repetit als instituts és “maricón”. El professorat presencia moltes d'aquestes situacions, i aquí un cop més hem de tenir en compte el nostre paper i responsabilitat per aturar-nos i dotar de context el llenguatge que s'està utilitzant. Reaccionar davant de certes actituds i comentaris és important per no afavorir un clima d'impunitat cap a l'LGTBI-fòbia.

Altres pistes que com a membres de la comunitat educativa ens poden ajudar a analitzar i entendre les violències per raó de gènere o opció sexual són, de nou, tornar la mirada cap endins. Pensem en el nostre institut: hi ha persones adultes LGTBI? Moltes, algunes, poques, cap? Creiem que és fàcil sortir de l'armari al nostre claustre? La representativitat i visibilitat de persones LGTBI és un factor important de cara a oferir referents positius a adolescents i joves. Hem de vigilar, però, que aquesta premissa no es converteixi en un pes de responsabilitat més gran cap a les persones LGTBI que cap a la resta. A vegades des de

la bona voluntat i pensant que ho fem “pel seu bé”, subtilment pressionem les persones amb identitats de gènere i preferències sexuals no normatives a sortir de l'armari. Fer-ho o no fer-ho sempre és una decisió individual i inqüestionable, i sobretot hem de tenir en compte que aquesta decisió ve condicionada principalment per la seguretat i l'acceptació que ofereix l'entorn i no tant per aspectes més individuals o psicològics. En aquest sentit, cuidar-se i cuidar vol dir també valorar i legitimar les diferents estratègies davant de la violència, així com respectar els tempos mentre es treballa en grups per aconseguir més sensibilització envers el tema. Generar espais de debat a través de materials audiovisuals, explorar genealogies LGTBI de la història o oferir exemples de visibilitat de manera transversal en les diferents assignatures curriculars poden ser exemples per integrar en el dia a dia. Fer entendre la relació de la LGTBI-fòbia amb el masclisme és una manera d'interpel·lar tot l'alumnat i assumir responsabilitats cap a la no-discriminació. Ens podem trobar sovint que persones heterosexuals o amb identitats normatives senten llunyana la lluita a favor de la diversitat sexual i de gènere. És per això que, a part de fomentar l'empatia cap a l'altre (i cap als diferents eixos d'opressió que ens travessen i les violències que impliquen), ajuda entendre cada situació concreta dins d'una mirada més àmplia per prendre'n partit i no desmarcar-se'n.

Són ja alguns centres de secundària els que, amb la intenció de transversalitzar la diversitat sexual i de gènere i fer visible la lluita del col·lectiu LGTBI, han creat comissions de treball en les quals, a través d'espais de debat, dinàmiques participatives o propostes d'acció concretes, s'autoorganitzen conjuntament el professorat i l'alumnat. Aquest tipus de propostes són una oportunitat molt bona per escurçar distàncies entre les persones adultes i joves del centre, oferir un espai obert a qui en tingui ganes, més enllà de quina sigui la seva identitat sexual, i generar aliances que es puguin anar estenent dins del centre i entre diferents centres.

CAL TENIR EN COMPTE EL SEGÜENT

Sota el marc de la Llei 11/2014 per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia, l'educació és un dels sectors d'intervenció on prendre partit, s'explicita el deure d'intervenció com a professionals en cas de coneixement d'una situació de risc o bé de discriminació o de violència. Des del centre educatiu, a més de protegir les persones discriminades o assetjades, cal donar una resposta educativa i preventiva a fi que l'escola esdevingui un entorn amable on tothom pugui viure d'una manera natural la seva identitat o expressió de gènere tal com es recomana al protocol de prevenció, detecció i intervenció enfront de l'assetjament escolar a persones LGTBI.

La violència masclista dins de la parella

Activitats per treballar les violències masclistes

Aquesta activitat busca vincular la integració dels models de gènere i del model de relació amorosa des de la infància.

Descripció

Repassem les pel·lícules de Disney esbrinant com són els personatges que hi apareixen i els mites de l'amor romàntic que contenen les seves històries d'amor. Seguirem aquest recorregut per pel·lícules de l'adolescència per veure com aquests estereotips canvien adaptant-se a les etapes vitals. No es tracta de criminalitzar les pel·lícules, sinó de poder entendre els missatges que ens mostren. Si aquesta activitat es fa amb l'alumnat, hauríem de conèixer quines pel·lícules són els seus referents. També hauríem de buscar pel·lícules que mostren altres models. És important, també, obrir un espai per saber com ens sentim respecte a aquests models i quins tipus de relacions volem.

Públic destinatari Professorat i alumnat.

Objectius Prendre consciència de la integració dels estereotips de gènere i dels mites de l'amor romàntic.
Compartir les pròpies experiències.
Imaginar altres tipus de relacions.

Paraules clau Interiorització, relacions amoroses, desig, alternatives.

Debatem amb 1977 (La Peque)

Descripció de l'activitat

A través del visionament i l'anàlisi del contingut d'un curtmetratge es treballaran els conceptes relacionats amb el sistema sexe-gènere i la identitat sexual i de gènere i els diferents factors que la defineixen. S'apunten totes les idees a la pissarra i s'expliquen els diferents conceptes.

<https://www.youtube.com/watch?v=MV4GyYp4Ku4>

Exemple

Animem les i els participants a compartir i intercanviar les idees i les sensacions que el vídeo els hagi suggerit. Podem fer-ho a través de les preguntes següents: Quines idees importants hi apareixen? Creieu que aquest vídeo explica o s'assembla a la nostra realitat? Us ha fet pensar en experiències personals? Quin paper té l'escola i la resta d'agents socialitzadors en el desenvolupament de la nena? Què us ha semblat el final?

Públic destinatari Professorat i alumnat.

Objectius

Identificar conceptes i idees clau relacionades amb les normes de gènere.
Entendre les característiques dels processos de socialització de gènere i la relació amb la diversitat sexual i de gènere.
Visibilitzar situacions de discriminació.

ACTIVITAT

8. L'EDUCACIÓ AFECTIUSEXUAL: L'ASSIGNATURA PENDENT

On comença i on acaba la sexualitat?

La sexualitat és un procés d'aprenentatge que ens acompanya tota la vida. Un continuïum des que naixem fins que morim, passant per diferents etapes, depenent no només de l'edat sinó també condicionades per una gran complexitat de factors que poden afectar cada moment vital i la relació amb el plaer. El famós full en blanc on, a través de la diversitat de vivències, cadascú construeix la seva pròpia biografia afectivosexual.

Són infinites les possibilitats i maneres de viure les sexualitats, i fem tàndem amb l'afectivitat per partir d'una visió àmplia lligada al món dels afectes i les diferents maneres d'expressar-los. Desgranar al màxim la multiplicitat d'elements clau que tenen a veure amb les relacions afectivosexuals és un dels objectius de la visió integral que proposem. Una visió integral en clau de gènere i perspectiva feminista que potencii una vivència alliberadora de la sexualitat i les relacions afectives.

Com tot tabú, la seva omnipresència es combina amb restriccions clares a l'hora de parlar-ne. Traslladem aquesta idea a la realitat dels centres educatius, i efectivament els instituts estan "plens de sexualitat". Es respira en l'ambient, es pot manifestar a les parets dels lavabos, en boca de l'alumnat en forma de

broma, burla, insult i també, sobretot, amb molta curiositat i expectació. Però en quin espai real l'encabim? Com i quan se'n parla de manera clara, directa i respectuosa? Tenint en compte la hipersexualització existent a la nostra societat, si els i les adolescents no troben els canals i espais adequats on comunicar experiències, dubtes i curiositats sobre la sexualitat, el porno mainstream fa sovint de mestre i de primera, i a vegades única, referència, sobretot per als nois. D'aquesta manera, substitueix l'educació afectivosexual per un imaginari de ficció limitat a uns determinats cossos, pràctiques i rols tenyits d'heteronorma com a desitjable.

Que l'educació afectivosexual no estigui inclosa als currículums fa que sovint es percebi com un tema "menys important" per part de les adolescents, com un tema que queda relegat a alguna xerrada o taller extern puntual. No donar claus educatives de continuïtat en aquest sentit és transmetre de manera indirecta la idea que ja naixem apreses, que la sexualitat és instintiva i reforçar la perspectiva biologicista que segueix posant el focus en la reproducció i deixa en un segon pla els aspectes socials, psicològics, polítics i culturals de la sexualitat. Aprofitar les tutories com a espais per aprofundir és una bona opció, i a la vegada serveix per oferir una mirada transversal que pugui

presentar amb naturalitat les qüestions relacionades amb la sexoafectivitat en el moment que es presentin.

Però tenim eines com a professorat per poder-ho fer i no evitar-ho? Què ens provoca a nosaltres haver de donar solucions i respostes "correctes"? És important que aquí, un cop més, ens aturem a analitzar la pròpia experiència sexoafectiva i la facilitat que tenim de parlar-ne com a adultes, ja que ens ajuda a entendre que el tabú, la broma o el risc són prismes des dels quals sovint també les adultes mirem la sexualitat i veiem com cap d'aquestes opcions contribueix a dissoldre dubtes o inquietuds ni a acostar-nos a un concepte de sexualitat integral i integrador. Admetre les limitacions estructurals amb què ens podem trobar com a professorat és un factor que cal tenir en compte, però enfocar la mirada cap endins i encoratjar-nos a acompanyar aquest procés d'aprenentatge és també un procés bàsic que ens pertoca fer com a agents educadors.

Abordar la sexualitat en clau feminista implica tenir en compte la socialització de gènere i els rols sexuals, així com qüestionar els mites i les falses creences associades a la sexualitat, la identitat i les opcions sexuals. Els estereotips sovint prenen molta força en aquest àmbit, i la normalització de les

desigualtats de gènere es fa també palesa: la criminalització cap a la sexualitat de les noies i cap a les sexualitats de persones amb identitats no normatives es manifesta quotidianament.

Una educació afectivosexual de qualitat parteix del qüestionament de certes hegemònies com l'heteronormativitat, el coitocentrisme, la genitalitat o la reducció de la sexualitat a l'àmbit privat i exclusivament de la parella. Posar de cap per avall tots aquests mandats ens ajuda a obrir la mirada, construir nous imaginaris i potenciar la cerca de camins propis i personalitzats per a cada persona. Tot i que l'educació afectivosexual hauria d'incidir des de la primera infància, encara avui imaginem que la sexualitat s'inicia a l'adolescència i és llavors quan, tot i el tabú, socialment comença a estar permès parlar-ne. I tornem al mateix punt: quines són les referències? Els grans mites es coneixen i afecten més enllà de les experiències pròpies; per tant, desmuntar les falses creences passa a ser una tasca imprescindible.

La sexualitat de les noies es mou en una fina i perillosa línia entre ser una "fresca" o una estreta; en aquest equilibriste és gairebé impossible trobar la casella segura. Mostrar interès pel sexe es penalitza, mentre que hi ha una exigència social cap a

les noies perquè siguin objectes de desig disponibles. En el cas dels nois, els valors de la masculinitat normativa influeixen aquests mites: portar la iniciativa i estar “sempre a punt” es converteix en una pressió cap als nois a la vegada que reforça la falsa creença de la impulsivitat i falta de control i castiga l’expressió d’inseguretats i emocions.

La creença que la sexualitat i el plaer operen únicament per un mecanisme màgic i químic pot acabar generant atractiu cap a relacions tòxiques i desiguals, i també sexualitzar la violència. Generar nous llenguatges i imaginaris ha de ser una tasca col·lectiva a fi que apostem únicament pel sexe que volem, quan volem i amb qui volem.

Acostar-nos a les sexualitats des del plaer és necessari per superar a poc a poc l’herència educativa que carreguem i desconstruir la triada “risc, joves i sexualitats”. Òbviament, continua sent important treballar tot allò que estigui relacionat amb la cura del cos, les ITS (infeccions de transmissió sexual) i els embarassos no desitjats, però no únicament des del perill i la sobreprotecció, sinó oferint un concepte integral de salut sexual que inclogui l’esfera física, psicològica, social, cultural i política. Posem un exemple: donar informació sobre les diferents mesures de prevenció ha d’anar acompanyat d’un treball que destaquï la corresponsabilitat, que fomenti l’autoconeixement i l’autoestima i mostri com a eina principal l’expressió afectiva

i sexual. La negociació del preservatiu seria un exemple clàssic en relació amb els límits i el consentiment. Treballar al voltant dels límits és una feina imprescindible i de llarg recorregut (tant per a joves com per a persones adultes!) que ve, de nou, molt lligada a la socialització de gènere diferenciada. Identificar els propis límits i aprendre a posar-los (sobretot en el cas de les noies) i aprendre a respectar-los sense qüestionament ni judici (especialment en el cas dels nois).

És bàsic, doncs, desmuntar el mite que “en les relacions sexuals, tot flueix i no cal parlar” i que, al contrari del que mostren sovint les pel·lícules, quan no hi ha comunicació no vol dir que hi ha més química sinó més risc de desconèixer com està l’altra persona. Parlar de sexualitat és donar espai al reconeixement i l’expressió d’emocions i naturalitzar els nervis, les vergonyes i les inseguretats.

Educar des del plaer vol dir convidar a explorar el desig i legitimar-lo. Vol dir desdibuixar les fronteres dels plaers i ampliar horitzons lliures de judicis. Vol dir potenciar l’autonomia i capacitat de decidir com viure la pròpia sexualitat.

CAL TENIR EN COMPTE EL SEGÜENT

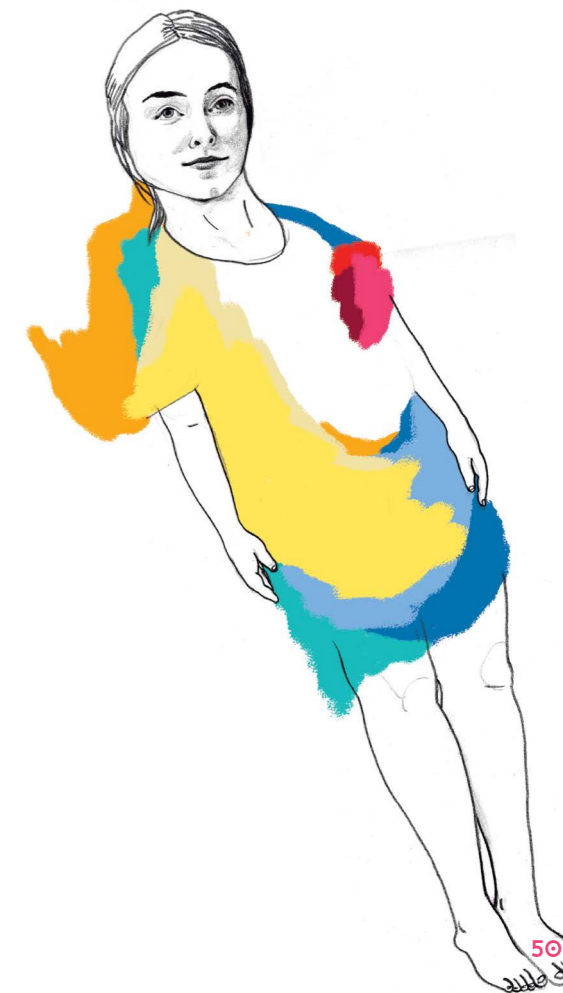
Treballar la sexualitat des d’una mirada feminista vol dir trencar esquemes rígids i desestereotipar les relacions sexuals per acostar-nos a una visió més àmplia que es tradueixi en una realitat més plaent, lliure i basada en l’autoestima i el consentiment.

Un imaginari que les i els adolescents puguin sentir-se més proper i fer-se més seu, assumint que el desig és una construcció i que, per tant, és imprescindible també ser crítiques amb els cànons de bellesa i les pressions estètiques.

Què vol dir sortir de la perspectiva heterocentrada? I coitocentrada? I genitalista?

L’heteronormativitat jerarquitzada no només les preferències sexuals pel que fa a qui ens agrada, sinó també les pràctiques posant al centre la penetració penis-vagina com la pràctica estrella, cosa que genera unes expectatives que sovint no es veuen complertes.

Sortir de la mirada coitocentrista implica ampliar el ventall de pràctiques sexuals i posar-les totes al mateix nivell, i trencar el mite dels “preliminars abans de fer-ho” ja que no hi ha un ordre establert de passos a seguir. Oferir un imaginari de tot el cos com a mapa on traçar diversos camins, sortir de l’exclusivitat dels genitals com a origen del plaer, possibilitar l’autoconeixement dels nostres cossos i valorar totes les sensacions.

Què és la sexualitat?

Descripció

Aquesta activitat consisteix en una espècie de concurs cooperatiu en què, per grups petits, anirem fent una pluja d'idees aportant paraules que relacionem amb la sexualitat. Escriurem la paraula **SEXUALITAT** en vertical a la pissarra, i aleatòriament anirem dient algunes de les lletres d'aquesta paraula. Els grups han de pensar tres paraules que relacionin amb sexualitat i que comencin amb aquestes lletres i que la persona dinamitzadora haurà dit. Anirem anotant a la pissarra les paraules que surtin i aprofitarem per definir-les i veure la relació que tenen amb la sexualitat des d'una mirada àmplia.

Exemple

Sedució, satisfacció, sentiments, salut sexual, sinceritat, sexe, semen

Emoció, erotisme, ejaculació, estimulació

Xx, xy

Unió, uretra

Amistat, amor, alegria, afecte, anal

Lligar, llibertat, lesbiana, límit, lubricant

Identitat sexual, imaginació, intersexualitat

Trans*, testosterona

Autonomia, autoestima, anal

Tocar, tontejar ('flirtejar')

Públic destinatari Professorat i alumnat.

Objectius Definir col·lectivament què entenem per sexualitat.
Partir de les idees de les mateixes participants.
Ampliar la mirada i acostar-se a un concepte de sexualitat integral i integrador.

Paraules clau Salut sexual, plaer, pràctiques sexuals, autoestima, límits.

ACTIVITAT

La sexualitat que volem!

Descripció

Aquesta activitat consisteix a construir dues llistes en què les participants escriguin coses que sí que volen a la seva sexualitat i coses que no. Cadascú pot escriure-ho de manera individual i anònima en paperets petits i després enganxar-ho en una paperògraf gran on quedi exposat tot allò que ha sortit. És important insistir en la importància de poder parlar obertament sobre sexualitat a la vegada que amb respecte i sense comentaris despectius.

Exemple

La sexualitat que volem

Un somni eròtic

Lligar

Un massatge

Poder dir què és el que em produeix plaer

Masturbar-me

Experimentar

Xiuxiuejos a l'orella

La sexualitat que no volem

Que em toquin el cul sense permís

Rebre comentaris sobre el meu cos per part d'una persona desconeguda

Que em jutgin per la meva vida sexual

Que es pressuposi quin és el meu desig o la meva preferència sexual

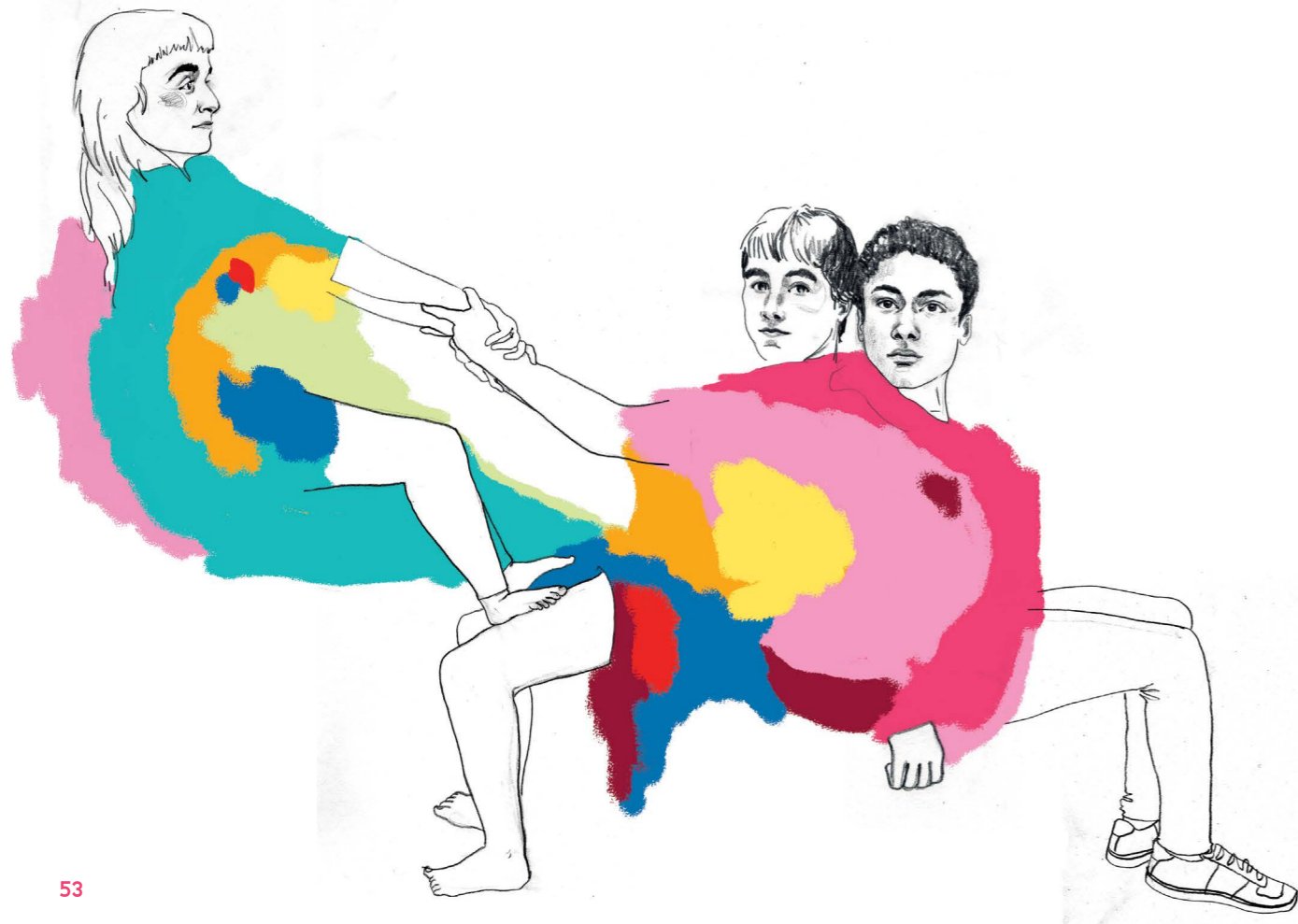
Que m'atabalin

Públic destinatari Professorat i alumnat.

Objectius Explorar i legitimar la diversitat pel que fa al desig.
Identificar la multiplicitat d'aspectes vinculats al plaer i l'autonomia.
Desenvolupar consciència pel que fa a la imprescindibilitat del consentiment.

Paraules clau Consentiment, desig, dret a decidir, creativitat, llibertat, respecte

ACTIVITAT

9. AMB VEU DE JOVE

“El més important és que has d’agafar el teu camí i és igual el que diguin els altres. I m’ha agradat que hi ha persones que no sempre fan el mateix camí” 1r A Fort Pius 2017-2018

“Bé, perquè he après coses que a la vida no t’ensenyen” 1r B Fort Pius 2017-2018

“Ha estat bé poder parlar lliurement d’aquests temes” 2n B Poeta Maragall, 2017-2018

“He après que no hem de tenir por per ser qui som i de dir qui ens agrada o com ens sentim”
3r C Poeta Maragall, 2017-2018

Què en diuen, de tot plegat, les persones joves i l’alumnat? Creuen que és important treballar aquests temes a l’aula i tenir espais on compartir dubtes, pors i desitjos? No volem i podem acabar aquesta guia sense deixar un espai on parlar de què n’opina l’alumnat de secundària de tot això que hem parlat. Per aquest motiu, a part de recollir en tots els apartats algunes de les idees o metodologies per treballar la coeducació amb elles i ells, en aquest capítol volem anar un pas més enllà i recollir les seves veus directament, o com a mínim, com més directament millor. Per fer-ho, durant aquests dos anys que ha durat el projecte pilot (dut a terme a dos centres de secundària de Barcelona, tal com explicàvem a l’inici) hem recollit frases que ha escrit l’alumnat en les valoracions escrites sobre el procés de sensibilització (cinc sessions de dues hores).

Som conscients que hi ha tantes maneres de pensar i viure aquests espais com persones hi ha als grups, però volíem compartir algunes reflexions de l’alumnat a tall il·lustratiu. Al cap i a la fi, són aquestes reflexions, i d’altres que no són presents en aquest capítol, les que motiven l’existència d’aquest material i també la feina proposada. D’aquesta manera estructurarem aquest capítol a partir de les seves reflexions sobre les qualitats dels espais generats a les sessions i sobre els continguts treballats. Basant-nos en les seves paraules i en la nostra interpretació, presentem al professorat algunes recomanacions sobre com facilitar un treball sobre els temes explicats en el present material.

“Molt bé, que estava amb gent en la qual podia confiar i parlar de temes sense sentir-me jutjada”

4t A Fort Pius, 2017-2018

Durant les sessions dutes a terme amb l'alumnat, i sobretot a l'hora de treballar aquests temes, és important dedicar temps a generar un espai on tot el grup se senti còmode. Un espai proper i on quedi clar que no es permetran actituds discriminatòries ni manques de respecte. Per fer-ho, nosaltres hem emprat algunes de les eines o metodologies següents:

- ▶ Metodologies participatives, com ara fer un cercle de cadires i treure les taules per generar un espai d'intercanvi, més distès i diferent del format classe.
- ▶ Marcar algunes normes de funcionament: totes les persones han de parlar per elles mateixes (el que a mi em passa, el que jo crec o el que a mi em preocupa) no per tercers, s'ha de respectar el torn de paraula i hem de tenir cura de no fer servir el que es digui en aquest espai fora del grup.
- ▶ Tallar de manera contundent qualsevol actitud que pugui fer sentir incòmoda una altra persona del grup, per petita que sigui (riure d'un/a company/a, bromes amb un rerefons discriminatori —masclistes, racistes, homòfobes, etcètera—, comentaris o actituds que poden limitar la participació de la resta).

Això és el que diuen algunes de les persones participants en el procés sobre l'espai i la dinàmica de les sessions:

“Lliure, perquè podia dir el que pensava sense que ningú es queixés” 1r A Fort Pius, 2016-2017

“M'he sentit reflectida diverses vegades i he empatitzat molt”, “Molt bé, perquè m'he sentit segura per donar la meua opinió”,

“M'he sentit més còmoda parlant”, “Molt tranquil·la i he pogut compartir tot el que he sentit” 2n C Fort Pius, 2016-2017

“M'he sentit bé, perquè podies dir el que vulguis perquè si algú feia un comentari del que has dit doncs no ho deixaven dir”

1r A Fort Pius, 2017-2018

“Que estava en un espai segur on em podia obrir” 4t A Fort Pius, 2017-2018

“Nous coneixements, el que més m'ha agradat és que podíem parlar de qualsevol cosa i ningú et mirava malament”

4t A Fort Pius, 2017-2018

“M'ha agradat molt perquè parlar d'aquests temes m'interessa molt; amb molta confiança; una mica nerviosa però bé; molt còmoda ja que es parlen molts temes sense pèls a la llengua” 3r A Poeta Maragall, 2017-2018

“He pogut aprendre coses, m'ho he passat molt bé i per fi he pogut parlar de sexualitat sense que sigui un tabú” 2n A Poeta Maragall, 2017-2018

Tal com hem apuntat a l'apartat 6, per fer una bona prevenció de les violències masclistes i, en general, per coeducar les persones joves, cal donar molta importància a la sexoafectivitat. Si al centre no generem espais on parlar d'això, compartir informació i resoldre dubtes, estarem obviant una part fonamental del desenvolupament de la persona. I quan parlem de sexoafectivitat volem anar més enllà d'ensenyar a posar un preservatiu a un fal·lus de plàstic, anomenar les ITS i parlar del coit heterosexual. Estem parlant, més aviat, de generar espais periòdics on parlar de plaer, de consentiment, de diversitat sexual, de pràctiques sexuals (velles i noves), de comunicació, d'emocionalitat i de benestar. Algunes de les següents frases recollides ens demostren la valoració que fan les persones joves d'aquest tipus de sessions:

“He après a no tenir tanta vergonya per parlar d'això” 2n C Poeta Maragall, 2017-2018

“Jo tenia algunes inseguretats en mi mateixa i això em posava nerviosa, però després de tractar els temes doncs m'he quedat més tranquil·la. M'ha agradat la naturalitat amb què ho tracten tot” 3r A Poeta Maragall, 2017-2018

“M'han caigut molt bé i m'agrada el seu treball i com ho han fet, crec que és important parlar d'aquests temes i treure el vel que tenen a sobre” 3r B Poeta Maragall, 2017-2018

“Crec que és un taller molt interessant i necessari, ja que mai ens parlen d'aquestes coses i són importants i ens resolen dubtes i preguntes” 3r C Poeta Maragall, 2017-2018

“M'ha agradat molt parlar del ‘sexting’, ja que la gent ho veu malament i, si tens confiança, es pot fer”

3r C Poeta Maragall, 2017-2018

“Que fos durant més de cinc sessions” 2n B Fort Pius, 2016-2017

Les entitats que estem darrere d'aquesta guia —juntament amb altres— fa anys que ens trobem, en les valoracions escrites que fa l'alumnat després de les activitats, amb una frase molt recurrent: ens demanen més temps. La majoria de joves passen entre quatre i sis anys als centres de secundària, si no més. Durant aquests anys són moltes hores les que passen estudiant i molt poques les que passen parlant de sexualitat amb alguna persona adulta que les acompanyi. I pocs temes són més importants a l'hora de relacionar-se amb un/a mateix/a i amb la resta que aquests que tractem en el present material. Mentre no trobem espais per parlar de com ens sentim respecte als temes d'identitat de gènere, expressions de gènere o opcions sexuals, s'establiran patrons excloents i discriminatoris i molts límits per desenvolupar un esperit propi. Com dèiem en el capítol 8, mentre no donem resposta a la demanda de treballar la sexualitat, la pornografia mainstream (plena d'agressions, misogínia i estereotips) és l'encarregada d'educar sexualment la gent jove. Per sort, això està canviant i alguns centres comencen a posar en marxa optatives sobre sexoafectivitat, molts professors i professores en parlen a les seves classe obertament i l'alumnat crea comissions o es manifesta per demanar més educació sexual a les aules. Tot seguit, res millor que poder llegir algunes de les frases que exemplifiquen aquesta demanda. A la pregunta de “Què milloraries?” responen:

“Que vengan más tiempo y más seguido para aprender más. Que tendríamos que hablar más sobre el sexo, que esto beneficia de alguna manera a nuestro desarrollo” 3r B Poeta Maragall, 2017-2018

“Més temps per reflexionar” 1r A Fort Pius, 2016-2017

“Que fos durant més de cinc sessions” 1r B Fort Pius, 2016-2017

“Més hores de taller” 1r C Fort Pius, 2016-2017

“Més temps”; “faría més dies per poder parlar de més temes” 3r C Poeta Maragall, 2017-2018

“Que per mala sort hem fet poques sessions i aquest és un tema que es pot treballar més” 1r A Fort Pius, 2017-2018

“L'espai i la llibertat que tothom digués el que pensa” 4t A Fort Pius, 2017-2018

Un altre element fonamental que cal tenir en compte a l'hora de treballar aquests temes és el grup, el qual enriqueix o limitarà el procés que fem en funció de la seva dinàmica. Durant aquestes edats, el grup classe, grup d'amistats o el grup amb el qual es duen a terme activitats és una de les principals fonts d'aprenentatge i socialització. Com dèiem a l'inici de la guia, el grup pot ser un gran aliat a l'hora de transmetre valors com l'equitat o la justícia, alhora que pot ser l'encarregat de discriminar o perseguir la diferència. Si aconseguim que el grup adquireixi eines per cuidar-se i sigui capaç d'intercanviar idees contràries de manera respectuosa, tindrem una gran part feta. Cal que aprofitem la capacitat de contagi i la centralitat que té l'altra en la construcció de la pròpia identitat —o manera de pensar— per generar grups cohesionats i capaços de gestionar el conflicte de manera positiva. L'alumnat valora sobretot tenir espais d'intercanvi i debat grupal on escoltar l'opinió de la resta de companyes i companys de classe:

“He après que el sexe i el gènere són diferents, i m'ha encantat l'última sessió i compartir l'opinió de cadascú amb tots els altres” 1r B Fort Pius, 2016-2017

“El més important és saber què és LGTBI i el que més m'ha agradat ha estat el debat, perquè és interessant l'opinió de les altres persones” 1r A Fort Pius, 2017-2018

“Molt bé, curiosa i receptiva; recollada veient les opinions de tothom sobre temes que interessen, còmoda”

4t A Fort Pius, 2017-2018

“La confiança en un mateix; poder desfogar-me en un entorn de confiança i conèixer millor els meus companys”

4t A Fort Pius, 2017-2018

“També m'ha agradat molt que les activitats es facin en grups, perquè així es poden debatre les diferents opcions entre companys”

4t B Fort Pius, 2017-2018

“M'he sentit bastant a gust; he agafat confiança amb alguns però he vist que tinc opinions diferents amb d'altres”

3r B Poeta Maragall, 2017-2018

“No t’imposaven idees, sinó que et feien preguntes perquè tu mateix arribessis a una conclusió”

4t A Fort Pius, 2017-2018

Segurament no direm res de nou en un material adreçat a professorat quan afirmem que l’aprenentatge significatiu té molts avantatges respecte al memorístic. Això és especialment evident quan ens referim a la manera de relacionar-nos i de viure el propi cos/identitat. Podem repetir fins a la sacietat que volem un món igualitari o bé que no som masclistes, però això no tindrà efectes sobre la nostra manera d’ocupar l’espai i relacionar-nos si no està associat amb vivències, emocions i experiències. Per coeducar i construir maneres de relacionar-nos més equitatives i no violentes cal posar aquesta mirada al centre en totes les activitats proposades. Pensar que les persones i l’alumnat deixaran de ser masclistes perquè els ho diguem o des de la imposició és possiblement un error. En el millor dels casos, i si ens donen l’autoritat en aquesta matèria, farà només que repeteixin el discurs políticament correcte davant nostre sense integrar-lo. La proposta d’aquesta guia que tens a les mans i que parteix d’un procés previ (prova pilot) té més a veure amb la creació de contextos on poder pensar l’experiència viscuda i on cada persona arribi a les seves pròpies conclusions. Això sí, aportant elements que permetin qüestionar idees estereotipades socialment acceptades. Malgrat que no sempre és fàcil i és més lent, l’aprenentatge significatiu té resultats molt millors. La manera com plantejem les activitats, el temps que els dediquem, la metodologia i la nostra actitud d’escolta seran fonamentals a l’hora de generar espais que permetin aquest tipus d’aprenentatges. L’alumnat valora positivament aquest plantejament i com a mostra afegim aquestes últimes frases:

“Oberts a escoltar-nos, donaven molta confiança i m’he sentit molt còmode amb ells” 4t A Fort Pius, 2017-2018

“Sobretot he après una manera diferent d’entendre l’aprenentatge, i això és el que més m’ha agradat” 4t A Fort Pius, 2017-2018

“Molt bé, encara que s’han tractat temes difícils i delicats, encara que en alguns moments feia vergonya, m’he sentit molt bé perquè parlar dels temes més profunds o delicats amb naturalitat és el millor per aprendre” 2n C Poeta Maragall, 2017-2018

EPÍLEG

Esperem que el recorregut fet per aquest material per posar en marxa la coeducació als centres de secundària hagi servit per reflexionar sobre com podem aplicar una mirada feminista a l’educació del jovent partint d’una revisió de les conductes i de les perspectives de les persones adultes que les acompanyem. La intenció d’aquest material ha estat compartir amb el professorat els aprenentatges de les entitats que l’hem elaborat.

Desitgem que tots els capítols hagin estat interessants per a la tasca educativa als centres de secundària i que hagin pogut ajudar el professorat a aprofundir o transformar algunes de les pràctiques quotidianes de la seva professió, ja siguin activitats concretes o mirades més generals i àmplies.

Finalment, confiem que els fragments extrets de la valoració escrita per l’alumnat hagin servit per il·lustrar les possibilitats de treballar a partir de la proposta metodològica que hem presentat al llarg d’aquest material. Reivindiquem, per tant, la importància de reconèixer l’alumnat com a agent actiu dels seus aprenentatges i com a font d’aprenentatge per a la resta, també per a les persones adultes que hi som a prop.

Per concloure aquest material, plantejem a tall de resum algunes recomanacions finals per al professorat de secundària:

* No hi ha receptes màgiques. Cal adaptar la nostra proposta a la realitat de cada institut/aula tenint en compte la diversitat i els diferents eixos d’opressió i privilegi (classe social, origen, diversitat funcional, etcètera).

* No donem res per fet en relació amb la identitat de cada persona i amb la seva vivència. No donem per fet que dins del grup no hi ha persones LGTBI o persones que hagin patit violències masclistes.

* Acompanyem i escoltem des del no judici.

* Facilem espais perquè comparteixin entre ells/elles, no

intervinguem tota l’estona. És important que generin eines de solidaritat entre iguals, i per això calen espais d’intimitat i privacitat a partir dels quals reconèixer-se, validar-se i acceptar-se.

* Tinguem empatia amb els canvis generacionals i fem esforços per entendre i conèixer la realitat, els interessos i els referents actuals (ús de les xarxes socials, ampli ventall de conceptes associats a la identitat sexual i de gènere, noves identitats emergents, etcètera).

* Fem ús de les metodologies participatives i actives.

GLOSSARI

Adultisme: Són una sèrie de conductes, actituds i creences basades en la diferència de poder derivada de l'edat, que condueixen a la discriminació, opressió i desvaloració de la infantesa i joventut.

Androcentrisme: Visió que situa l'home en el centre de totes les coses. L'androcentrisme implica que el que és bo per als homes és bo per a la humanitat. És una visió discriminatòria cap a les dones i persones trans, perquè les relega a un segon ordre i sempre supeditades.

Assetjament per raó d'orientació sexual, opció afectivosexual o d'identitat de gènere: Comportament no desitjat verbal o físic, realitzat en funció de l'orientació sexual, l'opció afectivosexual o la identitat de gènere d'una persona, amb la finalitat o l'efecte d'atemptar contra la dignitat o la integritat física o psíquica de la persona, o crear un entorn intimidador, hostil, degradant, humiliant, ofensiu o molest.

Binarisme (model binari): Model que estableix dos únics gèneres, el masculí i el femení, i els atribueix a dos únics possibles sexes: el sexe femení va unit al gènere dona, i el masculí, al gènere home. Aquest sistema exclou les persones amb identitats o expressions de gènere diverses, i les persones amb cossos no normatius segons el model (com les persones intersexuals).

Cisgènere: Persona en la qual el sexe de naixement encaixa exactament amb la seva identitat sexual.

Currículum ocult: Aprenentatges incorporats per l'alumnat que no apareixen al currículum oficial i, per tant, no són traspassats de manera explícita.

Desigualtats de gènere: Les desigualtats de gènere són la distribució de rols i poders a la nostra societat que atorga un valor superior a un gènere (masculí) envers l'altre (femení), de manera que estableix una sèrie de privilegis i reconeixement social als homes per sobre de les dones. És la societat sencera qui sustenta aquest punt de partida desigual.

Desigualtat interseccional: Desigualtat que es produeix per la interacció de diversos eixos de desigualtat i opressió com ara l'edat, la classe, el sexe, la diversitat sexual, les creences religioses, o l'origen nacional o ètnic, entre d'altres.

Estereotips de gènere: Els estereotips de gènere es refereixen a models, valors, comportaments i actituds associades a homes i dones, sense tenir en compte la seva individualitat.

Expressió de gènere: Desenvolupament de rols, aparença i comportaments considerats “masculins” o “femenins”.

Gènere: És una construcció cultural assignada a cada categoria sexual. Són les maneres de fer, pensar i sentir que culturalment s'espera i s'ensenya a cada persona segons el seu sexe.

Homofòbia: És l'actitud hostil respecte a les persones homosexuals, tant homes com dones. Però, a causa de les diferències entre homes gais i dones lesbianes, ens referirem a la discriminació que pateixen els homes gais.

Identitat de gènere o identitat sexual: Autoconcepció d'un/a mateix/a com a home, dona, les dues coses o cap.

Intersexualitat: Condició per la qual una persona no té una correspondència entre cromosomes, gònades i genitals, i té característiques fenotípiques pròpies d'homes i dones, en graus variables.

Lesbofòbia: Discriminació doble que pateixen les lesbianes, com a dones i com a lesbianes. La lesbofòbia alterna la invisibilització —el no reconeixement de l'existència de les lesbianes— i la violència a causa de la seva transgressió dels mandats de gènere i de la subordinació a l'home.

Masclisme: Creença en què es pressuposa la superioritat del model masculí sobre el model femení.

Norma heterosexual: Ordre de pensament que afecta tots els àmbits de l'existència, que legitima i privilegia l'heterosexualitat i les relacions heterosexuales com a “naturals”, i com a únic model vàlid de relacions afectivosexuals i de parentiu.

Rols de gènere: Tasques i funcions assignades depenent d'allò que, en cada moment històric i en cada societat, es considera apropiat per a homes i dones.

Sexe: Correspon a un fet biològic determinat per unes característiques físiques (genitals) i fisiològiques (hormonals i cromosòmiques) que es basa en una diferenciació sexual de l'espècie humana.

Sexisme: Discriminació basada en el sexe d'una persona pressuposant que només hi ha dues opcions i que aquestes són oposades entre si.

Sexpreading: Difondre fotos amb contingut sexual d'una altra persona sense el seu consentiment.

Sexting: Pràctica sexual que consisteix a enviar de manera consentida fotos o vídeos amb contingut sexual sobre si mateix/a a una altra persona.

Sextorsió: Forma d'extorsió sexual en la qual una persona rep xantatge o amenaces perquè envii una foto de si mateix/a amb contingut sexual.

Sistema sexe-gènere: És el sistema de relacions socials asimètriques que transforma la sexualitat biològica en una identitat o rol a la societat. També defineix quines són les normes de comportament, el que és normal i el que és patològic, i els càstigs socials per a qui surt de la norma.

Socialització de gènere: La socialització de gènere és un procés d'aprenentatge diferencial mitjançant el qual es transmeten les

creences, els valors i els comportaments desitjables segons sigui un nen o una nena. Els diferents agents socialitzadors contribueixen a reproduir estereotips de gènere i rols de gènere.

Transfòbia: Discriminació, invisibilització i actituds hostils sustentades per la societat sencera cap a les persones trans (persones que tenen una identitat de gènere que no es correspon amb el sexe de naixement).

Transsexual/transgènere: Persona amb una identitat de gènere que no es correspon amb l'assignada en néixer a partir del seu sexe biològic.

RECURSOS I SERVEIS D'ATENCIÓ A JOVES

SARA JOVE

El Servei d'Atenció, Recuperació i Acollida Jove és un servei de l'Ajuntament de Barcelona format per un equip de professionals de l'àmbit de l'educació social, la psicologia, el treball social, el dret i la inserció laboral que treballen conjuntament per oferir una atenció integral a joves de la ciutat de Barcelona (de 12 a 17 anys) víctimes de violència masclista.

Tel. 932 915 959

✉ sara.jove@bcn.cat

<http://ajuntament.barcelona.cat/bcnantimasclista/ca/serveis-datencio/sara-jove>

SAH JOVES

El Programa d'atenció a joves del Servei d'Atenció a Homes s'adreça a joves i adolescents d'entre 12 i 21 anys que viuen, treballen o estudien a la ciutat de Barcelona. El SAH Joves atén els joves i adolescents que comencen a mostrar comportaments abusius i violències masclistes, en àmbits de la parella, el familiar o el social, com són l'assetjament (bullying) escolar o sexual, per evitar-ne així la cronificació en el temps.

Tel. 933 491 610 / 618 451 644 (WhatsApp)

✉ sah_joves@bcn.cat

<https://ajuntament.barcelona.cat/dones/ca/informacio-i-atencio/informacio-i-atencio-als-homes/programa-datencio-joves-sah-joves>

CENTRE LGTBI

Un equipament públic transversal des d'on s'ofereix un ampli catàleg de serveis d'informació, orientació i atenció directa, en coordinació amb les entitats i les diverses administracions. A més, el Centre desenvolupa un programa cultural, d'acció comunitària i sensibilització obert a tota la societat, i que complementa les activitats que promouen les diverses entitats que fan ús d'aquest equipament de manera permanent o puntual.

<https://ajuntament.barcelona.cat/lgtbi/ca/serveis/centre-lgtbi-de-barcelona/centre/objectius>

SIAD i SIE

Les oficines d'informació de l'Institut Català de les Dones i el Servei d'Informació i Atenció a les Dones (SIAD), de titularitat municipal o comarcal, informen sobre qualsevol matèria, com ara salut, treball, habitatge, serveis i recursos per a les dones, i, si escau, deriven cap a les entitats i els organismes que en són responsables.

D'altra banda, els Serveis d'Intervenció Especialitzada en violència masclista (SIE), del Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, ofereixen informació, atenció i recuperació a les dones que es troben en situacions de violència masclista i a les seves filles i fills.

<https://ajuntament.barcelona.cat/lgtbi/ca/serveis/centre-lgtbi-de-barcelona/centre/objectius>

PIAD

Els Punts d'Informació i Atenció a les Dones (PIAD) són serveis públics, gratuïts i confidencials de l'Ajuntament de Barcelona on s'ofereix informació, assessorament i orientació a les dones en diferents àmbits. També s'ofereixen serveis gratuïts d'atenció psicològica i assessorament jurídic.

<https://ajuntament.barcelona.cat/dones/ca/informacio-i-atencio/punts-dinformacio-i-atencio-les-dones-piad>

BCN ANTIMASCLISTA

Recull de serveis, eines i recursos per a la lluita contra la violència masclista de l'Ajuntament de Barcelona.

<http://ajuntament.barcelona.cat/bcnantimasclista/ca/>

WEB XARXA D'ESCOLES PER LA IGUALTAT I LA DIVERSITAT

És un projecte pioner impulsat des de la Regidoria de Feminismes i LGTBI de l'Ajuntament de Barcelona per abordar les desigualtats i les violències de manera preventiva des de les primeres edats. Amb aquesta finalitat es va dur a terme durant tres anys (cursos acadèmics 2014-2017), de comú acord amb el Consorci d'Educació de Barcelona, una prova pilot que ha implicat 3.000 alumnes i més de 250 docents adscrits a un total d'11 centres de la ciutat, 6 d'educació primària i 5 d'educació secundària, i també hi van participar famílies de l'alumnat i entitats i serveis del territori.

<https://igualtatidiversitat.edubcn.cat>

RECURSOS AUDIOVISUALS

A internet hi ha disponibles molts recursos audiovisuals per reflexionar sobre la **socialització de gènere**.

D'entre totes les recomanacions possibles, en proposem cinc:

La mente en pañales. Educación diferenciada entre niños y niñas ..... <https://www.youtube.com/watch?v=7hBX7YUx2I>

Pregénero ..... <https://vimeo.com/237708215>

Correr como una niña-Always #LikeAGirl ..... <https://www.youtube.com/watch?v=pQishDaKLdM>

Girl toys vs boy toys: The experiment - BBC Stories ..... <https://www.youtube.com/watch?v=nWu44AqFoiI>

Dibuixant el gènere de Maria Vidal i Gerard Coll (inclou guia didàctica) ..... <http://dibgen.com/index-ca.html>

El projecte argentí **Cambia el trato** publica tres vídeos que aborden l'assetjament sexual al carrer, la violència masclista en l'àmbit de la parella i la violència sexual a les xarxes amb missatges dirigits a homes. Els vídeos conviden els homes a comprometre's activament, tot interpellant i qüestionant els homes que les exerceixen. Els vídeos i la campanya es poden consultar a:

<https://www.cambiaeltrato.com/acoso-callejero/>

Cada cop hi ha més **youtubers feministes** que publiquen petites càpsules temàtiques sobre temes d'actualitat al voltant de les desigualtats i discriminacions de gènere. Proposem aquest vídeo de Psico Woman sobre les assemblees feministes als centres educatius:

Asambleas feministas en los centros educativos, esto también es la juventud actual – Psico Woman

<https://www.youtube.com/watch?v=mHv14IIDHks>

Oh My Goig és un format educatiu de Betevé pensat per informar, sensibilitzar i apoderar adolescents (i no tan adolescents) sobre la sexualitat. Podeu veure tot el contingut del programa a la web:

<http://beteve.cat/programa/oh-my-goig/>

TABÚ. Tu tries què t'hi jugues és una eina virtual amb recursos per combatre les violències sexuals quotidianes des de les aules dels espais de joventut i els centres de secundària. Posar-hi nom i parlar-ne obertament és un dels objectius d'aquesta eina per fer front a determinades actituds que s'han naturalitzat, a causa de la quotidianitat, i de les quals no es parla obertament però que afecten els joves que les pateixen, sobretot les noies.

<http://tabu.cat>

https://www.youtube.com/watch?v=boEGN39vSC4&list=PLiV-6giUvERfKoA_P-7lDWH8zyhqLeq4B

RECURSOS WEB

REVISTA DIGITAL FEMINISTA PIKARA MAGAZINE

Pikara és una revista en línia referent de l'actualitat i temes de debat feminista. A banda del web, el canal de YouTube publica vídeos molt interessants per introduir-se en diverses temàtiques a través de recursos audiovisuals.

<https://www.youtube.com/user/PikaraMagazine>

SOUNDCLOUD DE TRAFICANTES DE SUEÑOS

L'editorial madrilenya, referent en la publicació d'obres que aborden la realitat social des d'una perspectiva crítica, realitza cursos presencials a la seu de la ciutat. Per facilitar la difusió de les activitats programades, es publiquen en obert tots els àudios dels seminaris, les jornades i les sessions de presentació de llibres a:

<https://soundcloud.com/traficantesdesue-os>

KARICIES

Blog creat per Rosa Sanchis, professora de secundària del País Valencià. El blog recull l'experiència d'un treball transversal i una assignatura sobre sexoafectivitat a l'IES Isabel de Villena (València) durant els darrers anys. Font de recursos i inspiració per treballar aquests temes a l'aula.

<http://www.karicies.com>

MI NOVIO ME CONTROLA

L'activista Ianire Estébanez disposa d'una pàgina web on recull recursos per treballar la prevenció de violència masclista entre la població adolescent, en què aborda també les violències que es produeixen a través de les xarxes socials. Recomanem l'apartat de recursos audiovisuals on —tal com presenta l'autora— *“Trobaràs una sèrie de videoclips musicals, amb els quals poder treballar i generar debat, una sèrie de vídeos-curts basats en la pel·lícula Crepuscle i altres vídeos interessants, com el d'un experiment social sobre l'amor i la gelosia realitzat a Bilbao.”*

<http://minoviomecontrola.com/recursos-articulos-materiales/ianire-estebanez-videos/>

LA LORE. Espai jove sobre sexualitat, relacions i gènere

La Lore és un dels projectes de l'estratègia d'informació i acompanyament de la [Cooperativa Candela](#) adreçat directament al jovent. Està orientat a la promoció de la salut afectivosexual des d'una mirada feminista i inclouent-hi la perspectiva de la diversitat sexual i de gènere. Aquest recurs combina una part d'informació i acompanyament virtual amb un servei d'acompanyament presencial per a joves LGTBI.

lalore.org

EL KIT DEL PLAER

Pàgina web elaborada per l'entitat Sida Estudi plena de recursos, materials i informació per treballar la sexoafectivitat amb joves posant al centre el plaer, les cures i la diversita.

<https://kitdelplaer.org/ca/>

GUIES PRÀCTIQUES

NI+ NI- = S

El material didàctic "Cap a una orientació laboral en igualtat" ofereix tot un conjunt d'experiències pràctiques que busquen visibilitzar com, encara avui dia, es continuen reproduint els rols tradicionals i com aquests interfereixen en la lliure elecció dels estudis i de les opcions professionals de nois i noies. El recurs proposa dinàmiques i activitats per treballar la igualtat a través de diverses matèries curriculars. El material està publicat en format web, disponible a:

► http://www.gencat.cat/empresaiocupacio/nimesnimenys/content/nimesnimenys/cos_accessible.html

GUIA D'INTERVENCIÓ METODOLÒGICA PER A PROFESSIONALS. PROPOSTA EDUCATIVA PER A L'APODERAMENT DE NOIES ADOLESCENTS I JOVES DEL CENTRE EDUCATIU CAN LLUPIÀ DES D'UNA PERSPECTIVA DE GÈNERE. MATERIAL DIDÀCTIC

Guia adreçada a professionals de l'educació, dissenyada en el marc d'un projecte de prevenció de violències masclistes del Centre Educatiu Can Llupià, amb activitats dirigides a noies d'entre 14 i 18 anys per treballar l'**educació afectivosexual i la salut en un**

sentit ampli a fi de prevenir la violència masclista.

► http://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/vm_materialdidactic_apoderament.pdf

[Cañadell, Laura; Alexanian, Amanda. 2017. *Guia d'intervenció metodològica per a professionals. Proposta educativa per a l'apoderament de noies adolescents i joves del Centre Educatiu Can Llupià des d'una perspectiva de gènere*. Material didàctic. Barcelona: Institut Català de les Dones]

NI PRINCESES NI PIRATES

No és pròpiament una guia sinó un assaig sobre la coeducació a l'etapa secundària que combina una part teòrica i de reflexió amb algunes propostes d'activitats a l'aula.

Solsona pairó, Núria 2016. *Ni princeses, ni pirates. Per educar nenes i nens en llibertat*. Vic. Eumo Editorial (UVic-UCC)

HERRAMIENTAS PARA COMBATIR EL BULLYING HOMOFÓBICO

Llibre que aborda les violències exercides cap a les persones LGBTI a l'entorn de l'escola i que combina la part de reflexió i teoria amb propostes didàctiques. Platero, Raquel Lucas y Gómez Ceto, Emilio 2007. Ed Talasa, Madrid.

COEDUCACIÓN 2.0. CUADERNO DE ACTIVIDADES PARA TRABAJAR LA COEDUCACIÓN TRANSVERSALMENTE

Aquest manual té com a objectius principals servir d'eina al professorat dels centres de secundària i sobretot a la persona responsable en coeducació per incloure la perspectiva de gènere en el currículum, treballant-la de manera transversal i interdisciplinària, potenciant la sensibilitat de gènere i facilitant una bateria d'activitats que permetin treballar la coeducació des de múltiples àrees i en diferents moments, fent ús de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació, i abordant les vuit competències bàsiques. A més, pretén contribuir a la reflexió de l'etapa educativa, dels seus continguts i plantejaments, en matèria de gènere.

► <http://www.juntadeandalucia.es/educacion/webportal/abaco-portlet/content/57b523cd-bbfo-42e2-8ac8-9e24070209ad>

[Peralta, Víctor 2013. *Coeducación 2.0. Cuaderno de actividades para trabajar la coeducación transversalmente*. Màlaga: Junta de Andalucía, Consejería de Educación. Delegación Territorial de Educación, Cultura y Deporte.]

GUIA D'INTERVENCIÓ METODOLÒGICA PER A PROFESSIONALS. PROPOSTA EDUCATIVA PER A L'APODERAMENT DE NOIES ADOLESCENTS I JOVES DEL CENTRE EDUCATIU CAN LLUPIÀ DES D'UNA PERSPECTIVA DE GÈNERE. MATERIAL DIDÀCTIC

Material elaborat en el marc d'una llicència d'estudi d'Olga Checa, dedicada a dissenyar instruments, activitats, materials i

metodologies per a la formació del professorat en coeducació a l'àrea d'educació física. El treball conté pautes perquè cada docent revisi el seu currículum explícit i ocult, ofereix eines i recursos per facilitar el canvi cap a una educació física coeducativa, i dona eines per reflexionar sobre la coeducació com a eina de transformació i canvi social.

Guia didàctica per al professorat: desenvolupament de les activitats, els materials i els recursos annexes. Coeducació i educació física: una proposta didàctica per a la sensibilització i la formació del professorat.

► <http://www.xtec.cat/sgfp/licencias/200607/memories/1579a.pdf>

GUÍA PARA PROFESIONALES ANTE CHICAS ADOLESCENTES QUE SUFREN VIOLENCIA, DE GÉNERO: SABER MIRAR, SABER ACOGER, SABER ACOMPAÑAR

Guia molt útil i amb un enfoc molt cuidat sobre com detectar, acollir i acompanyar noies adolescents que estan patint violència masclista. Planteja eines i reflexions que van des de la derivació a l'acompanyament al procés de recuperació i que poden ser una gran aportació per al professorat i professionals de l'educació.

► https://www.observatoriodelainfancia.es/ficherosoia/documentos/5643_d_Guia_IAM_Adolescentes_genero.pdf

[Paola Fernández Zurbarán, Instituto Andaluz de la Mujer. Consejería de igualdad y políticas sociales. Junta de Andalucía].

TOT EL QUÈ NECESSITES SABER SOBRE SEXUALITAT

Aquest llibre neix amb la intenció de donar eines perquè cadascú trobi la seva sexualitat, decideixi com afrontar-la i la gaudeixi de manera sana i segura. Parlant sempre des d'un enfocament feminista i de drets, en aquest pràctic llibre es fa èmfasi en la diversitat sexual i de gènere i en una sexualitat de consens i lliure de violències, perquè totes les persones pugem viure la sexualitat sense discriminacions ni opressions.

CHECA, Carolina, ELVIRA Noemí i Morero, Anna. *Tot el què necessites saber sobre sexualitat: per gaudir-la de forma sana i segura.* 2019. Barcelona. Rosa dels Vents.

BIBLIOGRAFIA PER APROFUNDIR

FEMINISMO PARA PRINCIPIANTES

L'obra de Núria Varela ens introdueix en la teoria feminista a través del **recorregut pels principals corrents teòrics, a més d'introduir temes cabdals d'estudi i debat:** poder, violència, el cos de les dones, masculinitat, prejudicis i tòpics, entre d'altres. Una lectura altament recomanada tant per a aquelles que s'inicien en les lectures feministes, com per a aquelles que ja hi tenen un recorregut previ.

► <https://mujerfariana.org/images/pdf/Varela-Nuria---Feminismo-Para-Principiantes.pdf>

[Varela, Nuria. 2008. Feminismo para principiantes. Barcelona: Ediciones B.]

LAS VIOLENCIAS DE GÉNERO EN LÍNEA

La revista *Pikara Magazine* i la jurista penalista Laia Serra (amb el suport de Calala Fondo de Mujeres i el Front Line Defenders) editen aquest monogràfic en format digital en el qual aborden les **violències masclistes en entorns digitals i a les xarxes socials:** radiografia de les tipologies de violències i anàlisi des del marc normatiu.

► <http://lab.pikaramagazine.com/wp-content/uploads/2018/12/VIOLENCIAS.pdf>

[Serra, Laia. 2018. Las violencias de género en línea]

REDES SOCIALES EN PERSPECTIVA DE GÉNERO. GUÍA PARA CONOCER Y CONTRARRESTAR LAS VIOLENCIAS DE GÉNERO ON-LINE

Aquesta publicació està pensada perquè pugui utilitzar-se també com a guia i manual per entendre millor quins són els components de gènere que travessen les xarxes socials en línia. No obstant això, i sobretot, busquem contribuir a fer que des d'una posició més informada, crítica i feminista es puguin detectar i conèixer les violències de gènere en línia i, en la mesura que sigui possible i en un futur proper, es puguin sobrepassar.

► <https://donestech.net/noticia/donestech-y-amigxs-presentan-redes-sociales-en-perspectiva-de-genero-guia-para-conocer-y>

[Vergés, Núria. 2017. Redes sociales en perspectiva de género. Guía para conocer y contrarrestar las violencias de género on-line. Instituto Andaluz de Administración Pública]

A LA CONQUISTA DEL CUERPO EQUIVOCADO

Miquel Missé **reflexiona sobre el relat hegemònic al voltant del malestar de les persones trans per qüestionar que aquest resideixi en el cos**, i que, per tant, la solució passi per transformar-lo. Qüestionant aquest discurs, s'obren noves preguntes que segueixen l'objectiu de reconquerir els cossos als quals s'ha negat la possibilitat de vides no binàries.

[Missé, Miquel. 2018. *A la conquista del cuerpo equivocado*. Barcelona: Editorial Eagles]

EL FEMINISMO ES PARA TODO EL MUNDO

Bell Hooks llança un missatge clar en aquesta obra publicada originalment l'any 2000: el feminisme ha de ser interseccional, o en cas contrari no es pot anomenar feminisme. El feminisme lluita per la igualtat entre dones i homes, i alhora és antiracista, antihomòfob, anticlassista... El feminisme necessita explicar de manera senzilla que la lluita contra el sexisme ha de basar-se en el suport mutu.

[Hooks, Bell. 2017. *El feminismo es para todo el mundo*. Madrid: Traficantes de Sueños]

► https://www.traficantes.net/sites/default/files/pdfs/TDS_map47_hooks_web.pdf

FORJAR A UN HOMBRE, MOLDEAR A UNA MUJER

Marina Subirats concentra en aquesta obra una llarga trajectòria dedicada a l'anàlisi de la realitat social amb perspectiva de gènere, a l'estudi i la **difusió dels principis de la coeducació**, i a l'**abordatge de la socialització de gènere a les aules**, identificant les claus que permeten entendre-ho com un procés construït socialment.

[Subirats, Marina. 2013. *Forjar a un hombre, moldear a una mujer*. Editorial Aresta]

Condela

